

**O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI
HUZURIDAGI PEDAGOG KADRLARNI
QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING
MALAKASINI OSHIRISH TARMOQ
(MINTAQAVIY) MARKAZI**

NOGIRONLIGI BOR SHAXSLAR BILAN IJTIMOIY ISH TEXNOLOGIYALARI

**MODULI BO'YICHA
O'QUV- USLUBIY
MAJMUA**

2024

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**OLY TA‘LIM TIZIMI PEDAGOG VA RAHBAR KADRLARINI QAYTA
TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI OSHIRISHNI TASHKIL
ETISH BOSH ILMIY - METODIK MARKAZI**

**O‘ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETI HUZURIDAGI PEDAGOG
KADRLARNI QAYTA TAYYORLASH VA ULARNING MALAKASINI
OSHIRISH TARMOQ (MINTAQAVIY) MARKAZI**

**“NOGIRONLIGI BOR SHAXSLAR BILAN IJTIMOYIY ISH
TEXNOLOGIYALARI”**

moduli bo‘yicha

O‘QUV – U SLUBIY MAJ MUA

Toshkent – 2024

**Mazkur o‘quv-uslubiy majmua Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar
vazirligining 2023 yil 25-avgustdagi 391-sonli buyrug‘i bilan
tasdiqlangan o‘quv reja va dastur asosida tayyorlandi.**

Tuzuvchi: O‘zMU, “Ijtimoiy ish” kafedrası dotsenti, sotsiologiya
fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) A.Abduxalilov

Taqrizchilar: sots.f.d, prof. N.Latipova –O‘zbekiston milliy
universiteti, sots.f.d. prof. Sh.Sodiqova – O‘zbekiston
xalqaro islom akademiyasi, f.f.d., prof. S.Karimov –
Samarqand davlat universiteti.

*O‘quv-uslubiy majmua O‘zbekiston Milliy universiteti Kengashining qarori bilan
nashrga tavsiya qilingan (2024 yil 20-yanvardagi № 4/2 -sonli
bayonnomasi)*

MUNDARIJA

1. Ishchi dastur.....	5
2. Modulni o‘qitishda foydalaniladigan interfaol talim metodlari	10
3. Nazariy mashg‘ulot materiallari.....	14
4. Amaliy mashg‘ulotlar materiallari.....	45
5. Glossariy.....	49
6. Adabiyotlar ro‘yxati.....	56

I. ISHCHI DASTUR

Kirish

Dastur O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda tasdiqlangan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-son, 2019 yil 27 avgustdagi “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-son, 2019 yil 8 oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son, 2020 yil 29 oktabrdagi “Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-6097-sonli Farmonlari hamda O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 23 sentabrdagi “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 797-sonli Qarorlarida belgilangan ustuvor vazifalar mazmunidan kelib chiqqan holda tuzilgan bo‘lib, u oliy ta’lim muassasalari pedagog kadrlarining kasb mahorati hamda innovatsion kompetentligini rivojlantirish, sohaga oid ilg‘or xorijiy tajribalar, yangi bilim va malakalarni o‘zlashtirish, shuningdek amaliyotga joriy etish ko‘nikmalarini takomillashtirishni maqsad qiladi.

Dastur doirasida berilayotgan mavzular ta’lim sohasi bo‘yicha pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish mazmuni, sifati va ularning tayyorgarligiga qo‘yiladigan umumiy malaka talablari va o‘quv rejalari asosida shakllantirilgan bo‘lib, uning mazmuni kredit modul tizimi va o‘quv jarayonini tashkil etish, ilmiy va innovatsion faoliyatni rivojlantirish, pedagogning kasbiy professionalligini oshirish, ta’lim jarayoniga raqamli texnologiyalarni joriy etish, maxsus maqsadlarga yo‘naltirilgan ingliz tili, mutaxassislik fanlar negizida ilmiy va amaliy tadqiqotlar, o‘quv jarayonini tashkil etishning zamonaviy uslublari bo‘yicha so‘nggi yutuqlar, pedagogning kreativ kompetentligini rivojlantirish, ta’lim jarayonlarini raqamli texnologiyalar asosida individuallashtirish, masofaviy ta’lim xizmatlarini rivojlantirish, vebinar, onlayn, «blended learning», «flipped classroom» texnologiyalarini amaliyotga keng qo‘llash bo‘yicha tegishli bilim, ko‘nikma, malaka va kompetensiyalarni rivojlantirishga yo‘naltirilgan.

Qayta tayyorlash va malaka oshirish yo‘nalishining o‘ziga xos xususiyatlari hamda dolzarb masalalaridan kelib chiqqan holda dasturda tinglovchilarning mutaxassislik fanlar doirasidagi bilim, ko‘nikma, malaka hamda kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar takomillashtirilishi mumkin.

Modulning maqsadi va vazifalari

Modulning maqsadi:

Oliy ta’lim muassasalari pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish kursining maqsadi pedagog kadrlarni innovatsion yondoshuvlar asosida o‘quv-tarbiyaviy jarayonlarni yuksak ilmiy- metodik darajada loyihalashtirish, sohadagi ilg‘or tajribalar, zamonaviy bilim va malakalarni o‘zlashtirish va amaliyotga joriy etishlari uchun zarur bo‘ladigan kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalarini takomillashtirish, shuningdek ularning ijodiy faolligini rivojlantirishdan iborat.

Modulning vazifalari:

- “Ijtimoiy ish” yo‘nalishida pedagog kadrlarning kasbiy bilim, ko‘nikma, malakalarini takomillashtirish va rivojlantirish;
 - pedagoglarning ijodiy-innovatsion faollik darajasini oshirish;
 - mutaxassislik fanlarini o‘qitish jarayoniga zamonaviy axborot- kommunikatsiya texnologiyalari va xorijiy tillarni samarali tatbiq etilishini ta‘minlash;
 - maxsus fanlar sohasidagi o‘qitishning innovatsion texnologiyalari va ilg‘or xorijiy tajribalarini o‘zlashtirish;
- “Ijtimoiy ish” yo‘nalishida qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonlarini fan va ishlab chiqarishdagi innovatsiyalar bilan o‘zaro integratsiyasini ta‘minlash.

Modul bo‘yicha tinglovchilarning bilimi, ko‘nikmasi, malakasi va kompetensiyalariga qo‘yiladigan talablar

Modulni o‘zlashtirish jarayonida amalga oshiriladigan masalalar doirasida:

Tinglovchi:

Mutaxassislik fanlari bo‘yicha tinglovchilar quyidagi yangi bilim, ko‘nikma, malaka hamda kompetensiyalarga ega bo‘lishlari talab etiladi:

Tinglovchi:

- Yetim va ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimining yangi bosqichi;
- Davlat pensiya ta‘minoti tizimidagi islohotlar, ularni o‘rganishning zarurligi va asosiy yo‘nalishlarini;
- Yetim va ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarning ijtimoiy-psixologik jihatlarini;
- Nogironlik tushunchasining modellari mohiyatini tushunishni;
- Ijtimoiy fanlarda foydalaniladigan zamonaviy amaliy dasturlar majmualarini *bilishi* kerak.

Tinglovchi:

- Ijtimoiy fanlarni o‘qitish bo‘yicha yangi texnologiyalarni amaliyotda qo‘llash;
 - axborot texnologiyalarining zamonaviy vositalaridan foydalanib ilmiy-tadqiqotlarni o‘tkazish;
 - eksperimental tadqiqotlar natijalariga ishlov berish, ularni tahlil qilish va aks ettirish, xulosalar chiqarish, ilmiy maqolalar tayyorlash, tavsiyalarini ishlab chiqish;
 - innovatsion faoliyatni tashkil etish;
 - ilg‘or tajribalardan foydalanish;
 - o‘z ustida ishlab, fanning yangi tadqiqotlarini o‘qitish tizimini qo‘llash;
 - Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta‘minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish, aholining ehtiyojmand qatlamlariga ko‘rsatiladigan ijtimoiy xizmatlar amaliyoti fanlari bo‘yicha ma‘ruza, amaliy mashg‘ulot va nazorat ishlarini tashkil etish;
 - pedagogik jarayonda muloqot uslublarini to‘g‘ri qo‘llay olish
- ko‘nikmalariga* ega bo‘lishi lozim.

Tinglovchi:

- axborot kommunikatsion texnologiyalari va ularni qo‘llashning ilmiy- nazariy va amaliy ahamiyatini bilish;
- Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta‘minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish, aholining ehtiyojmand qatlamlariga ko‘rsatiladigan ijtimoiy xizmatlar amaliyoti fanlarining zamonaviy yo‘nalishlarini ishlab chiqish va ommalashtirish;
- ijtimoiy fanlarni turli sohalarga tatbiq qilish;
- ijtimoiy fanlarni dasturlar paketi yordamida yechishning zamonaviy usullarini qo‘llash *malakalariga* ega bo‘lishi lozim.

Tinglovchi:

- nogironligi bor shaxslarni rehabilitatsiya qilish texnologiyalarni bilish
- inklyuziv ta‘limni tashkil etishning asosiy yo‘nalishlarini bilish;
- Ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarning ijtimoiy muammolari tahlilini bilish;
- ijtimoiy fanlar sohasida kasbiy faoliyat yuritish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka va shaxsiy sifatlarga ega bo‘lish;
- ilg‘or axborot-texnologiyalarida ishlash;
- videodarslarni tayyorlash;
- egallangan tajribani tanqidiy ko‘rib chiqish qobiliyati, zarur bo‘lganda o‘z kasbiy faoliyatining turi va xarakterini o‘zgartira olish;
- ijtimoiy fanlarda tizimli tahlil usulidan foydalanish yo‘llarini ishlab chiqish;
- Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta‘minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish, aholining ehtiyojmand qatlamlariga ko‘rsatiladigan ijtimoiy xizmatlar amaliyotiga oid zamonaviy manbalardan foydalana olish *kompetensiyalariga ega bo‘lishi lozim.*

Modulni tashkil etish va o‘tkazish bo‘yicha tavsiyalar

Xorijiy davlatlardagi kredit ta‘lim tizimlari: Amerika Qo‘shma Shtatlari kredit tizimi (USCS), Kreditlarning to‘plash va o‘tkazishning Britaniya tizim (SATS), Yevropa kredit tizimi (ECTS), Universitet kreditlarini o‘tkazishning Osiyo - tinch okeani tizimi (UCTS). Kredit tizimi asosida ta‘lim jarayonlarini tashkil etish va uning sifatini ta‘minlashning innovatsion metodlari. Kredit-modul tizimida talabalarning mustaqil ishini rejalashtirish va tashkil qilish. Kredit- modul tizimida pedagoglar faoliyati. Kredit-modul tizimida o‘quv jarayonining uslubiy ta‘minoti. Sillabus. Ta‘lim natijalari (Blum taksonomiyasi asosida). Bilim darajalari. Ta‘lim natijalarini baholash usullari.

Ta‘lim sohasini boshqarishning huquqiy asoslari. Ta‘lim sohasiga oid qonun hujjatlari va ularning mazmuni. Pedagog xodimlarning mehnat munosabatlarini tartibga solish. Ta‘lim muassasalarida korrupsiyani oldini olish va unga qarshi kurashishning huquqiy va ma‘naviy-ma‘rifiy asoslari.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Oliy ta‘lim tizimiga oid qabul qilgan farmonlari, qarorlari va farmoyishlari. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining Oliy ta‘lim tizimiga tegishli normativ-huquqiy hujjatlari.

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining ta‘lim-tarbiya jarayonini tashkil etishga oid normativ-huquqiy hujjatlari. Davlat ta‘lim standartlari, tegishli ta‘lim (mutaxassislik) yo‘nalishlari bo‘yicha davlat ta‘lim standarti, o‘quv rejalar

va fan dasturlari va ularga qo‘yiladigan talablar. O‘quv rejalari va o‘quv fanlari dasturlarini takomillashtirish tamoyillari. O‘quv yuklamalarini rejalashtirish va ularning bajarilishini nazorat qilish metodlari.

Modulning o‘quv rejadagi boshqa modullar bilan bog‘liqligi va uzviyligi

“Yetim va ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimi” moduli mazmuni o‘quv rejadagi “Zamonaviy sharoitda davlat pensiya ta‘minotini amalga oshirish mexanizmlarini takomillashtirish”, “Nogironligi bor shaxslar bilan ijtimoiy ish texnologiyalari”, o‘quv modullari bilan uzviy bog‘langan holda pedagoglarning ta‘lim jarayonida yetim va ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalar bilan ijtimoiy ish olib borish hamda ularning ijtimoiy himoya tizimi haqida bilish va ulardan foydalanish bo‘yicha kasbiy pedagogik tayyorgarlik darajasini oshirishga xizmat qiladi.

Modulning oliy ta‘limdagi o‘rni

Modulni o‘zlashtirish orqali tinglovchilar ta‘lim jarayonida yetim va ota-ona qaramog‘isiz qolgan bolalarni ijtimoiy himoya qilish tizimi hamda ular bilan ijtimoiy ish olib borish usullaridan foydalanish va amalda qo‘llashga doir kasbiy kompetentlikka ega bo‘ladilar.

MODUL BO‘YICHA SOATLAR TAQSIMOTI

№	Modul vazifalari	Auditoriya uquv yuklamasi		
		Jami	jumladan	
			Nazariy	Amaliy mashg‘ulot
1.	Nogironlikni tushunish modellari	4	2	2
2.	Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilishda xorij tajribasi	4	2	2
3	Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilishning texnologiyalari	4	2	2
4	Inklyuziv ta‘limni tashkil etish masalalari	4	2	2
5	Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta‘minlash xususiyatlari	2		2
	Jami:	18	8	10

NAZARIY MASHG‘ULOTLAR MAZMUNI

1- mavzu. Nogironlikni tushunish modellari. (2-soat)

1. Nogironlikni tushunishda tarixiy model.
2. Nogironlikni tushunishda tibbiy modelning xususiyatlari.
3. Ijtimoiy modelning o'ziga xos jixatlari.

2- mavzu. Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilishda xorij tajribasi. (2-soat)

1. Yevropa Ittifoqi davlatlarida nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.
2. AQShda nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.
3. Yaponiyada nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.

3- mavzu. Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilishning texnologiyalari. (2-soat)

1. Ijtimoiy reabilitatsiya tushunchasi.
2. Ijtimoiy reabilitatsiyaning asosiy komponentlari.
3. Reabilitatsiyani olib borish bosqichlari.

4- mavzu. Inklyuziv ta'limni tashkil etish masalalari. (2-soat)

1. Inklyuziv ta'lim tushunchasi.
2. Inklyuziv ta'limning maqsad va vazifalari.
3. Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari. Inklyuziv ta'limning xususiyatlari.

5- mavzu. Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash xususiyatlari. (2-soat)

1. Bandlik tushunchasi va uning turlari.
2. Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash modellari.
3. Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlashning samaradorligini oshirish yo'llari.

1-amaliy mashg'ulot. Nogironlikni tushunish modellari. (4-soat)

2-amaliy mashg'ulot. Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilishda xorij tajribasi. (4-soat)

3-amaliy mashg'ulot. Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilishning texnologiyalari. (4-soat)

4-amaliy mashg'ulot. Inklyuziv ta'limni tashkil etish masalalari. (2 soat).

5-amaliy mashg'ulot. Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash xususiyatlari. (2 soat).

O'QITISH SHAKLLARI

- Mazkur modul bo'yicha quyidagi o'qitish shakllaridan foydalaniladi:
- ma'ruzalar, amaliy mashg'ulotlar (ma'lumotlar va texnologiyalarni anglab olish, aqliy qiziqishni rivojlantirish, nazariy bilimlarni mustahkamlash);
- davra suhbatlari (ko'rilayotgan loyiha yechimlari bo'yicha taklif berish qobiliyatini oshirish, eshitish, idrok qilish va mantiqiy xulosalar chiqarish);
- bahs va munozaralar (loyihalar yechimi bo'yicha dalillar va asosli argumentlarni taqdim qilish, eshitish va muammolar yechimini topish qobiliyatini rivojlantirish).

II. MODULNI O'QITISHDA FOYDALANILADIGAN INTERFAOL TA'LIM METODLARI

Xulosalash (Rezyume, Veyer) metodi

Metodning maqsadi:

Bu metod murakkab, ko'ptarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o'rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo'yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo'yicha o'rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o'quvchilarning mustaqil g'oyalari, fikrlarini yozma va og'zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. "Xulosalash" metodidan ma'ruza mashg'ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy mashg'ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlili qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

Metodni amalga oshirish tartibi:

trener-o'qituvchi ishtirokchilarni 5-6 kishidan iborat kichik guruhlariga ajratadi;

shartlari va tartibi bilan ishtirokchilarni tanishtirgach, har bir guruhga umumiy muammoni tahlil qilinishi zarur bo'lgan qismlari tushirilgan tarqatma materiallarni tarqatadi;

har bir guruh o'ziga berilgan muammoni atroflicha tahlil qilib, o'z mulohazalarini tavsiya etilayotgan sxema bo'yicha tarqatma materialga yozma bayon qiladi;

navbatdagi bosqichda barcha guruhlar o'z taqdimotlarini o'tkazadilar. Shundan so'ng, trener tomonidan tahlillar umumlashtiriladi, zaruriy axborotlar bilan to'ldiriladi va mavzu yakunlanadi.

Namuna:

Tahlil turlarining qiyosiy tahlili					
Tizimli tahlil		Syujetli tahlil		Vaziyatli tahlil	
Afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi	afzalligi	kamchiligi
Muammoni kelib	Alohida	O'z vaqtida	Munosabat	Vaziyat	Dinamik
chiqish sababli va kechish jarayonini aloqadorligi jihatidan o'rganish imkoniyatiga ega	tayyorgarlikka ega bo'lishni, ko'p vaqt ajratishni talab etadi	munosabat bildirish imkoniyatini beradi	boshqa bir syujetga nisbatan qo'llanishga yaroqsiz	ishtirokchilarining (obyekt va subyekt) vazifalarini belgilab olish imkonini beradi	xususiyatni belgilab olish uchun qo'llab bo'lmaydi

Xulosa: Tahlilning barcha turlari ham o'zining afzalligi va kamchiligi bilan bir biridan farqlanadi. Lekin, ular qatoridan pedagogik faoliyat doirasida qaror qabul qilish uchun tizimli tahlildan foydalanish joriy kamchiliklarni bartaraf etishga, mavjud resurslardan maqsadli foydalanishda afzalliklarga egaligi bilan ajralib turadi.

“FSMU” metodi

Texnologiyaning maqsadi:

Mazkur texnologiya ishtirokchilardagi umumiy fikrlardan xususiy xulosalar chiqarish, taqqoslash, qiyoslash orqali axborotni o'zlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustaqil ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur texnologiyadan ma'ruza mashg'ulotlarida, mustahkamlashda, o'tilgan mavzuni so'rashda, uyga vazifa berishda hamda amaliy mashg'ulot natijalarini tahlil etishda foydalanish

tavsiya etiladi.

Texnologiyani amalga oshirish tartibi:

- qatnashchilarga mavzuga oid bo‘lgan yakuniy xulosa yoki g‘oya taklif etiladi;
- har bir ishtirokchiga FSMU texnologiyasining bosqichlari yozilgan qog‘ozlarni tarqatiladi;
- ishtirokchilarning munosabatlari individual yoki guruhiiy tartibda taqdimot qilinadi.

F	• fikringizni bayon eting
S	• fikringizni bayoniga sabab ko‘rsating
M	• ko‘rsatgan sababingizni isbotlab misol keltirino
U	• fikringizni umumlashtiring

•

FSMU tahlili qatnashchilarda kasbiy-nazariy bilimlarni amaliy mashqlar va mavjud tajribalar asosida tezroq va muvaffaqiyatli o‘zlashtirilishiga asos bo‘ladi.

Namuna.

Fikr: *“Tizim atrof muhitdan ajralgan, u bilan yaxlit ta’sirlashuvchi, bir-biri bilan o‘zaro bog‘langan elementlar majmuasi bo‘lib, tadqiqotlar obyekti sanaladi”.*

Topshiriq: Mazkur fikrga nisbatan munosabatingizni FSMU orqali tahlil qiling.

“Assesment” metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod ta’lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o‘zlashtirish ko‘rsatkichi va amaliy ko‘nikmalarini tekshirishga yo‘naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta’lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo‘nalishlar (test, amaliy ko‘nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo‘yicha tashxis qilinadi va baholanadi.

Metodni amalga oshirish tartibi:

“Assesment” lardan ma’ruza mashg‘ulotlarida tinglovchilarning mavjud bilim darajasini o‘rganishda, yangi ma’lumotlarni bayon qilishda, amaliy mashg‘ulotlarda esa mavzu yoki ma’lumotlarni o‘zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o‘z-o‘zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanish tavsiya etiladi. Shuningdek, o‘qituvchining ijodiy yondashuvi hamda o‘quv maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo‘shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin.

Namuna. Har bir katakdagi to‘g‘ri javobni baholash mumkin.

Test

- 1. Tizim qanday so‘zdan olingan?
- A. modulus
- B. modulis
- C. model

Qiyosiy tahlil

- Optner, Kveyd, Yang, SR, Golubkov modellarini o‘ziga xos jihatlarini ajrating?

Tushuncha tahlili

Mexanik tizim
tushunchasini izohlang

Amaliy ko‘nikma

Tizimli tahlilni amalga oshirish uchun mavjud tahlil modellarida “SR-modelini qo‘llash tartibini bilasizmi?

III. NAZARIY MASHG'ULOT MATERIALLARI

1-MAVZU. NOGIRONLIKNI TUSHUNISH MODELLARI.

Reja:

1. Nogironlikni tushunishda tarixiy model.
2. Nogironlikni tushunishda tibbiy modelning xususiyatlari.
3. Ijtimoiy modelning o'ziga xos jixatlari.

Tayanch so'zlar: *nogironlik, tarixiy model, nogiron odam, tibbiy model, ijtimoiy himoya.*

Nogironlik - tana funksiyalarining uzluksiz buzilishi, hayotning cheklanishi va ijtimoiy himoyaga ehtiyoj paydo bo'lishiga olib keladigan sog'liqning buzilishi tufayli ijtimoiy yetishmovchilik.

Nogironlikning mohiyatini, nogiron odam va jamiyat o'rtasidagi munosabatni tushunishga turli xil yondashuvlar mavjud. Ularga nogironlik modellari deyiladi:

1. Tibbiy model. Uning so'zlariga ko'ra, psixofizik rivojlanishida nuqsoni bo'lgan odam kasal deb tan olingan. Bu sog'liqni saqlash nuqtai nazaridan va mumkin bo'lgan davolanish nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi. Asosiy ye'tibor tibbiy diagnostika va davolash tadbirlariga qaratiladi. Modelning afzalliklari shundaki, u og'ir nogironlikka olib keladigan ko'plab patologik holatlar uchun diagnostika usullarini ishlab chiqishga yordam berdi. Nogironlik bu tibbiy patologiya, shuning uchun nogironlar sog'lom odamlardan farq qiladi.

2. "Diskriminatsiya" modeli. Jamoatchilik ongida nogironligi bo'lgan odamlar jamiyat uchun xavf tug'diradi, ular o'zlarining nomuvofiq xatti- harakatlari bilan boshqalarning sog'lig'i va mulkiga zarar yetkazishi mumkin degan fikr paydo bo'ldi. Ushbu modelning natijasi uzoq joylarda joylashgan yirik yopiq maktab-internatlar, izolyatorlarning qurilishi bo'ldi.

3. "Ajratish" modeli. (guruhni majburan ajratish) Nogironligi bo'lgan odamlar ancha pastroq deb hisoblanadi. Shuning uchun ularning yashash sharoitlari segregatsiya shakllariga qisqartiriladi, bu bo'shliqni cheklashda, tanlovni cheklashda, o'ziga xoslikni ifoda yetish qobiliyatini cheklashda o'zini namoyon qiladi.

4. "Xavfsizlik" modeli. Ushbu model nogiron bolalarni umr bo'yi nogiron bo'lib qolgan yosh bolalar sifatida ko'rib chiqadi. Ushbu modeldagi ta'kidlash psixofizik xususiyatlarga yega bo'lgan odamni atrofdagi dunyoning qiyinchiliklari va muammolaridan himoya qilishga, to'laqonli yordamni tashkil yetishga va ularning atrofidagi muhitni tark yetishga qaratilgan.

5. "Iqtisodiy zarurat" modeli. Qiyin iqtisodiy sharoitda bo'lgan davlatlar uchun odatiy. Nogironligi bor odamlarni ijtimoiy qo'llab- quvvatlash juda zaruriyat sifatida ko'rilmogda. Bunday holda, ushbu sohani moliyalashtirish minimal bo'lishi mumkin.

6. Ijtimoiy model, ularning mualliflari nogironligi bo'lgan odamlardir, nogironlik muammosini patologiya va jismoniy nogironlik nuqtai nazaridan yemas, balki shaxsning o'z atrof-muhitiga va jamiyatiga bo'lgan munosabatida ko'rib chiqadi. Shu nuqtai nazardan, cheklangan imkoniyatlar kamsitish va nogironlarni psixologik jihatdan to'liq

a'zo sifatida qabul qilishni istamaslik va atrof-muhitdagi to'siqlardan kelib chiqadi.

Ushbu yondashuv-modellardagi shaxsning ahamiyati uning jamiyat uchun "foydaliligi" nuqtai nazaridan ko'rib chiqiladi.

7. "Integratsiya" modeli. Nogironlik ijtimoiy muammo sifatida qaraladi. Asosiy ye'tibor inson va uning atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarga qaratilgan. Bu yerda nogironlar ko'proq anomaliyalarga qaraganda ko'proq mazlum guruh sifatida ko'rishadi. Nogironlikning mohiyati - ye'lon qilingan huquqlarning tengligi bilan imkoniyatlar tengsizligidir. Ushbu modelga asoslanib, nogiron, uning qobiliyati va jamiyat uchun foydaliligidan qat'i nazar, ijtimoiy yordam va g'amxo'rlik obykti sifatida qaraladi, unga o'zini o'zi amalga oshirishni maksimal darajada oshirish uchun sharoit yaratishga qaratilgan.

"Nogiron" tushunchasi. Nogironlik sabablari. Har xil asoslar bo'yicha nogironlarni tasniflash.

Nogiron - bu kasallik, tana jarayonlarining oqibatlarini yoki hayotning cheklanishiga olib keladigan nuqsonlar natijasida kelib chiqadigan va uning ijtimoiy himoyasini talab qiladigan tana funksiyalarining doimiy buzilishi bilan kasallangan shaxs.

Nogironlikning sabablari juda xilma-xildir, ammo Rossiya Federatsiyasi qonunlarida ko'zda tutilgan formulalar mavjud va nogironlikning kelib chiqish sabablariga qarab nogironlikning sabablarini aniqlashda tibbiy va ijtimoiy yekspertiza muassasalari tomonidan qo'llaniladi:

- Umumiy kasallik; (nogironlik turli kasalliklar yoki shikastlanishlar natijasida bo'lganida).

- bolalikdan nogiron; (18 yoshdan oshgan fuqarolar uchun belgilanadi, bolalik davrida ro'y bergan kasallik, shikastlanish yoki nogironlik tufayli nogironlik 18 yoshga to'lmasdan oldin sodir bo'lgan bo'lsa).

18 yoshga to'lmagan shaxsga "nogiron bola" toifasi beriladi.

- Kasbiy kasallik; (o'tkir va surunkali kasb kasalliklari (zaharlanish) tufayli nogironligi bo'lgan fuqarolar tomonidan belgilanadi).

- mehnat jarohati; (ishdagi baxsiz hodisa bilan bog'liq sog'liqqa zarar yetkazish natijasida nogironligi bo'lgan fuqarolar uchun belgilanadi).

- Harbiy travma; (harbiy xizmatdan bo'shatilgan fuqarolar tomonidan belgilanadi sobiq harbiy xizmatchilarning nogironligi vatanni himoya qilish paytida olingan jarohatlar (jarohatlar, jarohatlar, chayqalishlar) yoki kasallik tufayli, shu jumladan frontda bo'lish munosabati bilan, boshqa davlatlar hududlarida harbiy xizmatda bo'lish. jang bo'lgan joyda yoki harbiy xizmatning boshqa majburiyatlarini bajarish paytida).

- kasallik harbiy xizmat paytida olingan; (sobiq harbiy xizmatchining nogironligi harbiy xizmat paytida olingan kasallik, yaralanish (shikastlanish, travma, kontuziya) natijasida, harbiy xizmat majburiyatlarini (xizmat vazifalarini) bajarish bilan bog'liq bo'lmagan baxsiz hodisa natijasida kelib chiqqan yoki aniqlanmagan hollarda; harbiy xizmat majburiyatlarini (xizmat vazifalarini) bajarish bilan bog'liq emas).

- Kasallik avariya munosabati bilan harbiy xizmat majburiyatlarini (xizmat vazifalarini) bajarishda, boshqa harbiy xizmat majburiyatlarini (xizmat vazifalarini) bajarishda, Chernobil AYESdagi avariya oqibatlarini bartaraf yetish majburiyatlarini bajarishda olingan;

- "Mayak" jamoat birlashmasida harbiy xizmatning boshqa xizmat vazifalarini (xizmat vazifalarini) bajarish paytida avariya bilan bog'liq kasallik;
 - kasallik radiatsiya ta'sirining oqibatlari bilan bog'liq; (u fuqarolar uchun radiatsiya ta'sir qilish bilan bog'liq kasalliklar uchun nogiron deb topilganda belgilanadi).
 - Harbiy xizmat vazifalarini (xizmat vazifalarini) bajarishda kelib chiqadigan kasallik (shikastlanish, shikastlanish, kontuziya, shikastlanish) maxsus xavf bo'linmalarining harakatlarida bevosita ishtirok yetish bilan bog'liq.
- Belgilangan formulalarga qo'shimcha ravishda, boshqa sabablar ham mavjud.

- ekologik omil;
- oiladagi alkogolizm, giyohvandlik;
- homilador ayollar duch keladigan kasalliklar (qizilcha);
- irsiy patologiyalar, tug'ma anomaliyalar.

Barcha nogironlar turli sabablarga ko'ra bir nechta guruhlariga bo'lingan:

- yoshiga qarab: nogiron bolalar, nogironlar;
- nogironlik kelib chiqishi bo'yicha: bolalikdan nogironlar, urush nogironlari, nogiron mehnat, nogiron umumiy kasallik;
- kasallikning xususiyatiga ko'ra nogironlar mobil, past harakatchan va harakatsiz guruhlariga kirishi mumkin;
- mehnat qobiliyatining darajasiga ko'ra: nogironlar va nogironlar, I guruh nogironlari (nogironlar), II guruh nogironlari (vaqtincha mehnatga qobiliyatsiz yoki cheklangan hududda ishlashga qodir), III guruh nogironlari (mehnat sharoitida ishlashga qodir).

Nogironlik - bu hech qanday jamiyat qochib qutula olmaydigan ijtimoiy hodisadir.

Nogironlarga nisbatan ijtimoiy siyosatning mohiyati ijtimoiy sohani samarali rivojlantirishga, nogironligi bo'lgan fuqarolarning yashash sharoitlari va turmush sharoitlarini, aholini ijtimoiy qo'llab- qувvatlash va ижтимоий ҳимоя қилиш tizimini yaxshilashga qaratilgan davlat, siyosiy va ijtimoiy institutlarning faoliyati.

Shu nuqtai nazardan, ijtimoiy soha deganda nogironlar va ularning oilalari hayotini ta'minlaydigan faoliyatning barcha sohalari tushuniladi: odamlar uchun mehnat va dam olish sharoitlarini yaratish, ularning hayoti va bo'sh vaqtlari, moddiy farovonlik darajasi, ta'lim, tarbiya va sog'liqni saqlash. Va hokazo. iqtisodiy va milliy munosabatlar, jamiyat, davlat va nogironlar o'rtasidagi munosabatlar.

Nogironlarga nisbatan ustuvor siyosatni ishlab chiqish, davlat nogironlik siyosatida asosiy yo'nalish sifatida quyidagi yo'nalishlarni ajratishni nazarda tutadi:

- nogironlarni ijtimoiy himoya qilish va qo'llab-quvvatlashga qaratilgan qonun hujjatlarini takomillashtirish;
- aholining ushbu toifasiga nisbatan ijtimoiy ongning o'zgarishi;
- nogironlarga ijtimoiy rehabilitatsiya va ijtimoiy yordam ko'rsatish tizimini takomillashtirish;
- nogironlikning oldini olish va oldini olish mexanizmlarini takomillashtirish;

- nogironlar uchun ijtimoiy xizmatlar (kasalxonalar, yarim kasalxonalar, uy sharoitida parvarishlash, ijtimoiy maslahat, shoshilinch ijtimoiy xizmatlar va boshqalar);
- nogironlarning ta'lim sohasidagi ijtimoiy kafolatlari;
- mehnat dunyosida nogironlar huquqlarining kafolatlari;
- moddiy xavfsizlik kafolatlari, turar joy bilan ta'minlash;
- nogironlarning bo'sh vaqtlarini tashkil yetishga ko'maklashish;
- to'siqsiz muhitni yaratish muammosini hal qilish;
- nogironlar uchun pensiya ta'minoti;
- texnik vositalar (avtomobillar, nogironlar aravachalari, protezlar, maxsus shriftli bosma nashrlar, ovoz kuchaytiruvchi uskunalar va boshqalar) bilan ta'minlash;
- nogironlar uchun ijtimoiy imtiyozlar.
- Ijtimoiy texnologiyalardan foydalanishning asosiy maqsadlari:
- insonning yordamga muhtojlik holatini yengib o'tish;
- hayot va faoliyatning yangi sharoitlariga moslashishda yordam berish;
- nogiron uchun yangi, munosib yashash muhitini shakllantirish;
- yo'qolgan inson qobiliyatlari va funksiyalarini tiklash va qoplash.

Ushbu maqsadlar nogironlarni samarali ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va yordam uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan ijtimoiy texnologiyalarni belgilaydi.

1. yo'qolgan funksiyalarni, qobiliyatlarni va psixologik holatni tiklashga va iloji bo'lsa, odamni normal, to'liq va faol hayotga qaytarishga imkon beradigan ijtimoiy reabilitatsiya. Nogironlarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish tizimiga tibbiy-ijtimoiy, psixologik-pedagogik, ijtimoiy-iqtisodiy, kasbiy va maishiy reabilitatsiya turlari kiradi.

Ijtimoiy reabilitatsiya ijtimoiy va yekologik yo'nalishni va ijtimoiy moslashishni o'z ichiga oladi.

Ijtimoiy va maishiy moslashuv - bu aniq ijtimoiy va yekologik sharoitlarda nogironlarning ijtimoiy va oilaviy va uy-ro'zg'or faoliyatining yeng maqbul usullarini belgilash va ularga moslashish.

Ijtimoiy moslashuv choralariga quyidagilar kiradi:

- nogironga va uning oilasiga ma'lumot berish va maslahat berish;
- nogiron va uning oilasini "moslashtirish" mashg'ulotlari;
- nogiron uchun mashg'ulot: shaxsiy parvarish (o'ziga xizmat ko'rsatish); shaxsiy xavfsizlik; ijtimoiy ko'nikmalarni o'zlashtirish;
- nogironlarni reabilitatsiya qilish va ulardan foydalanishda o'qitishning texnik vositalari bilan ta'minlash;
- nogironning uy-joyini uning yehtiyojlariga moslashtirish.
- Ijtimoiy-yekologik yo'nalish - bu ijtimoiy yoki oilaviy-ijtimoiy faoliyat turini

keyinchalik tanlab olish maqsadida nogironning yeng rivojlangan funksiyalari tarkibini aniqlash tizimi va jarayoni.

- Ijtimoiy-ekologik yo'naltirilgan faoliyat quyidagilarni o'z ichiga oladi:

ijtimoiy va psixologik rehabilitatsiya (psixologik maslahat, psixodiagnostika va nogironning shaxsini tekshirish, psixologik tuzatish, psixoterapevtik yordam, psixoprofilaktik va psixohigiyenik ish, psixologik mashg'ulotlar, nogironlarni o'zaro qo'llab-quvvatlash guruhlariga jalb qilish, aloqa klublari, shoshilinch (telefon orqali) psixologik va tibbiy-psixologik yordam);

o'qitish: aloqa, ijtimoiy mustaqillik, dam olish, bo'sh vaqtni o'tkazish, jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish;

shaxsiy muammolarni hal qilishda yordam berish;

oilaning ijtimoiy va psixologik homiysi.

Ijtimoiy ta'minot - davlatning o'z fuqarolarini, shu jumladan mustaqil yashash vositalariga yega bo'lmagan yoki zarur yehtiyolarni qondirish uchun yetarli bo'lmagan miqdorda oladigan nogironlarni ta'minlashda ishtirok yetishi.

Ijtimoiy himoya texnologiyasi quyidagi yelementlarni o'z ichiga oladi:

- tegishli meyoriy-huquqiy bazani shakllantirish;
- majburiyatlari nogironlarni ijtimoiy himoya qilishni o'z ichiga oladigan tashkilotlar va muassasalar doirasini va ushbu tashkilotlar faoliyatining tartibini belgilash;
- nogironlarning ijtimoiy ta'minoti uchun zarur bo'lgan mablag'larni to'plash;
- tegishli to'lovlarni to'lash va ularni muntazam ravishda to'lash tartibini belgilash;
- nogironlarni normal va to'liq hayot kechirishi uchun zarur jihozlar (nogironlar aravachalari, protezlar, avtoulavlar va boshqalar) bilan ta'minlash;
- tizimli va malakali tibbiy yordamni tashkil yetish va amalga oshirish.

Ijtimoiy xizmatlar - nogironning turli xil ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan yehtiyolarini qondirishga qaratilgan ishlarni tashkil yetish va amalga oshirish bo'yicha tadbirlar. Ijtimoiy yordam tarkibida nogironga tizimli ravishda g'amxo'rlik qilish, zarur ijtimoiy xizmatlarni olishga ko'maklashish, kasbga o'qitish va ish bilan ta'minlash, ma'lumot olish, bo'sh vaqt va muloqotni tashkil yetishda yordam berish va hokazolarni ajratib ko'rsatish mumkin.

Ushbu ijtimoiy texnologiya ijtimoiy yordam texnologiyasi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu hayotiy va salbiy hayotiy vaziyatlarni bartaraf yetishga yoki zararsizlantirishga qaratilgan bir martalik yoki qisqa muddatli harakatlardir. Nogironga ijtimoiy yordam favqulodda yoki shoshilinch ravishda ijtimoiy yoki ijtimoiy-tibbiy patronaj shaklida, kasalxonalarda, uylarda yoki kunduzgi parvarishlash markazlarida va uyda ko'rsatilishi mumkin.

Nazorat savollar:

1. Nogironlikni tushunishda tarixiy modelning o'ziga xos xususiyatlari.

2. Nogironlikni tushunishda tibbiy modelning mazmuni.
3. Nogironlikni tushunishda ijtimoiy modelning kelib chiqishi.

2-MAVZU. NOGIRONLIGI BOR SHAXSLARNI IJTIMOY HIMOYA QILISHDA XORIJ TAJRIBASI.

Reja:

1. Yevropa Ittifoqi davlatlarida nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.
2. AQShda nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.
3. Yaponiyada nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.

Tayanch soʻzlar: *nogironlik, jahon sivilizatsiyasi, jamoat transporti, rehabilitatsiya, ijtimoiy himoya.*

Ijtimoiy amaliyotda fuqarolar huquqlarining tengligi gʻoyasi faqat 20-asrdan boshlab, yeng avvalo jamiyatning muayyan qatlamlari uchun boshqalar bilan teng huquqlarni himoya qilish orqali keng tatbiq etila boshlandi.

Nogironlar Gʻarbda hamma bilan teng huquqqa yega boʻlganlar qatorida oxirgi boʻldi. Jamiyat nogironlarni ijtimoiy izolyatsiya qilish kerak boʻlsa, demokratiyada hech qanday maʼno yoʻqligini darhol anglamadi. Hech bir joyda nogironlarning farovonligi oʻz-oʻzidan kelib chiqmaydi. Ular u uchun piket va mitinglar oʻtkazishdi. Kurash ikki yoʻnalishda oʻtdi: boshqa odamlar bilan teng sharoit va imkoniyatlarga yega boʻlish huquqi va shaxsning tugʻma qobiliyatlarini rivojlantirish huquqi, mustaqil, mazmunli va faol yashash huquqi.

Rivojlangan mamlakatlarda nogironlarni ijtimoiy himoya qilish tizimlari nogironlar huquqlarining normativ birlashishi, davlat organlari, jamoat va xayriya tashkilotlarining huquq va majburiyatlari, ushbu sohadagi faoliyat shakllari va usullari bilan ifodalangan bir- biriga bogʻliq boʻlgan bir qator elementlarni oʻz ichiga oladi.

Nogironlar va nogironlarning teng huquqlari prinsipini konstitutsiyaviy va boshqa meyoriy jihatdan birlashtirish, bir qator sabablarga koʻra, shu jumladan nogironligi sababli odamni kamsitishni taqiqlash qator xorijiy mamlakatlar qonunchiligiga xosdir.

XVII asr oʻqituvchilari tomonidan tabiiy inson huquqlari konsepsiyasida qonuniy prinsip sifatida ifodalangan va asoslab berilgan Yer yuzidagi barcha insonlarning tengligi gʻoyasi 1776 yilda SITA mustaqilligi deklaratsiyasida mustahkamlangan, keyinchalik u 1789 yilda Inson va Fransiya fuqarolari deklaratsiyasida, boshqa aktlarda oʻz aksini topgan.

Jahon sivilizatsiyasining gumanitar sohadagi yutugʻi BMT tomonidan 1948 yilda Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasini qabul qilish yedi. U toʻgʻridan-toʻgʻri nogironlarga boʻlgan munosabat boʻlimlarini oʻz ichiga olmadi, ammo u "istisnosiz barcha odamlar" uchun huquqlarning tengligini eʼlon qildi.

Buning ortidan 1975 yilda BMTning nogironlar huquqlari toʻgʻrisidagi deklaratsiyasi qabul qilindi. "Nogironlar," deydi u, "jarohati yoki nogironligining kelib chiqishi, tabiati va ogʻirligidan qatʼi nazar, xuddi shu yoshdagi vatandoshlari kabi bir xil

asosiy huquqlarga yega, bu birinchi navbatda qoniqarli yashash huquqini anglatadi. iloji boricha normal va to'liq qonli".

Nogironlar va nogironlar uchun teng huquqlar prinsipi barcha shaxslarning ehtiyojlari, istisnosiz, bir xil darajada muhimligini anglatadi. Jamiyatda mavjud bo'lgan vositalar nogironlarning yashash sharoitlarini yaratadigan tarzda foydalanilishi kerak, bunda ular har bir insonning o'ziga xos bo'lgan jamiyatdagi barcha insoniy faoliyat shakllarini amalga oshirishi mumkin.

Amerika Qo'shma Shtatlarida nogironlarning huquqlari qonun bilan mustahkamlangan va insonga nisbatan kamsitishni taqiqlovchi umumiy fuqarolik huquqlari tizimiga kiritilgan. Bu boradagi asosiy meyoriy- huquqiy hujjat 1990 yilda qabul qilingan "Nogironlar to'g'risida" gi qonun bo'lib, ushbu ijtimoiy guruhning huquqlarini federal darajada himoya qiladi va mehnat munosabatlarida, davlat idoralarida, jamoat joylarida, savdo va transportda kamsitishni taqiqlaydi. Qonun barcha davlat darajalaridan nogironlarning "turli faoliyatlar, dasturlar va xizmatlardan olinadigan imtiyozlardan teng foydalanishlarini" ta'minlashni talab qiladi. Bunga davlat ta'limi, sog'liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar, sudlar, saylov uchastkalari va shahar yig'ilishlaridan foydalanish kiradi. Qonun "nogironlarga nisbatan kamsitilishning oldini olish uchun siyosat, amaliyot va tartibdagi oqilona o'zgartirishlarni" talab qiladi. Bundan tashqari, tegishli davlat xizmatlari va qurilish kompaniyalari nogironlar aravachasidan foydalanuvchilar uchun qulaylik yaratish maqsadida yangi binolar qurishda va mavjud bino va inshootlarni ta'mirlashda nogironlar to'g'risidagi ma'lumotlarni hisobga olishlari kerak. Jamoat transporti organlari nogironlarni o'z xizmatlarini ko'rsatishda kamsitmasliklari kerak. Yo'lga chiqish, tushirish va sayohat qilishda nogironligi bo'lgan odamlarga tegishli sharoitlar yaratish yoki an'anaviy jamoat transportidan mustaqil ravishda foydalana olmaydigan nogironlar uchun maxsus transport vositalari bilan ta'minlash ko'zda tutilgan. AQShning nogironligi to'g'risidagi bandlik to'g'risidagi qonuni ishga qabul qilish, lavozimga o'tish, kasbiy tayyorgarlik va ish haqi olishda ularga nisbatan kamsitishni taqiqlaydi.

Kanada Konstitutsiyasi nogironlarning tengligi va jismoniy yoki aqliy nogironlik asosida ularga nisbatan kamsitishning mumkin yemasligi prinsipini ham tasdiqlaydi.

1994 yilda Germaniya Federativ Respublikasining Asosiy qonuniga quyidagi mazmun bilan tuzatishlar kiritildi: "Hech kim o'zlarining nogironligi (aqliy yoki jismoniy) tufayli buzilmasligi kerak." Hozirgi vaqtda Germaniya Federativ Respublikasi Ijtimoiy qonunlar kodeksining (nogironlarni rehabilitatsiya qilish va jamiyatda ishtiroki) qabul qilish tartibini yakunladi, unda rehabilitatsiya va nogironlarning huquqlarini ta'minlash masalalariga oid huquqiy ko'rsatmalar jamlangan. Kodeksga kiritilgan o'zgartirishlar 2001 yil 1 iyuldan kuchga kirdi.

Birlashgan Qirollikning 1995 yilda qabul qilingan "Nogironlikni kamsitmaslik to'g'risida" gi qonuni nogironlar va nogironlar uchun teng huquqlar prinsipini ham o'z ichiga oladi.

Vengriyada teng huquqlar prinsipi 1998 yil "Nogironlar huquqlari va ular uchun teng imkoniyatlar to'g'risida" gi qonun bilan mustahkamlangan.

Xitoyning 36 ta qonunida nogironlarning huquqlari va manfaatlarini kafolatlaydigan qoidalar mavjud.

Mamlakatda nogironlar soni to'g'risida statistik ma'lumotlarning mavjudligi, nogironlar sonining o'sish dinamikasini bashorat qilish va aniqlash, nogironlikning

sabablari, uning oldini olish bo'yicha chora- tadbirlar tizimini ishlab chiqish va ushbu maqsadlar uchun davlatning mumkin bo'lgan xarajatlarini aniqlash muhimdir.

Uchinchi ming yillikda dunyo aholisi nogironlar borligini va ular uchun normal yashash sharoitlarini yaratish zarurligini anglashlari kerak. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, sayyoramiz aholisining o'rtacha 10% (500 milliondan ortiq kishi) tug'ma yoki orttirilgan nogironlikka yega, har o'n kishidan biri jismoniy nogironlardan aziyat chekmoqda. aqliy yoki hissiy nuqsonlar va umumiy aholining kamida 25% sog'liqni saqlash buzilishlaridan aziyat chekmoqda. Taxminan har to'rtta oilada nogiron kishi bor.

Ushbu raqamlar muammoning ko'lami haqida ma'lumot beradi va umumiy xususiyatga qo'shimcha ravishda, ushbu hodisaning har qanday mamlakatda, ayniqsa aholisi ko'p bo'lgan mamlakatlarda keng tarqalganligini ko'rsatadi. Rossiya Federatsiyasi Tashqi ishlar vazirligining ma'lumotnomasiga ko'ra (2001 yil 25 apreldagi 653 / dgch), Xitoyda 60 milliondan ortiq nogironlar bor, bu aholining 5 foizini tashkil yetadi, AQShda - 54 million nogiron. 19% ni tashkil qiladi.

Dunyodagi nogironlar, ayniqsa, mehnatga layoqatli yoshdagi odamlar sonining o'sish dinamikasi, ayniqsa, Kanadada kelgusi 15 yil ichida ularning soni ikki baravar ko'payishi mumkinligini tashvishga solmoqda. Yeng noqulay vaziyat mahalliy aholi orasida baholanadi, bu yerda katta yoshli aholining qariyb 30% aqliy va jismoniy nogironlardan aziyat chekadi - bu mamlakatdagi o'rtacha ko'rsatkichdan 2 baravar yuqori (Rossiya TIVning 2001 yil 25 apreldagi ma'lumotlari).

Nogironlarning xalqaro miqyosda o'sishi dunyo ko'rsatkichlarining yomonlashuvidan dalolat beruvchi indikatorning o'sishi bilan, shuningdek, nogironlikni aniqlash mezonlarining kengayishi, avvalambor qariyalar va ayniqsa bolalar bilan bog'liqdir. Umumiy nogironlar kontingentida yerkaklar 50% dan ko'proqni, ayollar 44% dan ko'proqni, 65-80% ni qariyalar tashkil yetadi.

Dunyoda nogironlikning boshlanishining sabablari quyidagilar: yurak-qon tomir tizimining kasalliklari (25% dan ortiq);

malign neoplazmalar (22% dan ortiq); shikastlanishlar (14% dan ortiq);

nafas olish va sil kasalliklari (taxminan 8%); ruhiy kasalliklar (taxminan 3%).

Qon aylanish tizimining kasalliklari orasida serebrovaskulyar kasalliklar (35% dan ortiq) va yurak-qon tomir kasalliklari (37% dan ortiq) yetakchi o'rinni yegallaydi, ularning darajasi har 10 ming aholiga 15,1 va 14,8 ta.

Nogironlikning tarqalishi asosan qishloq aholisiga qaraganda shahar aholisi orasida yuqori.

Dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlarida nogironlarning umumiy sonining va ayniqsa nogiron bolalar sonining ko'payishi (Buyuk Britaniyada 0,12% dan Kanadada nogironlarning umumiy sonining 18% gacha) ushbu nogironlikning oldini olish va bolalar nogironligining oldini olish muammolarini ushbu mamlakatlarning milliy ustuvorliklari qatoriga kiritdi (ma'lumot). Rossiya tashqi ishlar vazirligi 2001 yil 25 aprel) ".

"Nogironlikning oldini olish" atamasi nogironlarning imkoniyatlarini tenglashtirish bo'yicha standart qoidalarga muvofiq jismoniy, aqliy, aqliy va hissiy nuqsonlarning paydo bo'lishining oldini olishga qaratilgan (birinchi darajadagi profilaktika) yoki nuqsonning

doimiy funksional cheklash yoki nogironlikka aylanishining oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirishni anglatadi. ikkinchi darajali).

Germaniya Federativ Respublikasida, Ijtimoiy qonunlar kodeksiga binoan, davlat nogironlarni rehabilitatsiya qilishga va kasallikni yerta aniqlashga imkon beradi, ularni imkon qadar ko'proq jamiyat hayotiga jalb qilish, kasallikning oqibatlarini bartaraf yetish yoki kamaytirish uchun barcha mavjud vositalardan foydalanadi.

Dastlabki bosqichda, qoida tariqasida, tibbiy xizmatlar ko'rsatiladi; nogironlik xususiyatini inobatga olgan holda shifoxonalarda, sanatoriy- kurort tashkilotlarida va 19 maxsus rehabilitatsiya markazlarida (3200 o'rinli) terapevtik gimnastika va sport, massaj, maxsus terapiya orqali davolanish. Markazlar protezlar ishlab chiqaradi, ortopediya va boshqa yordam vositalari bilan ta'minlaydi. Bunday holda, iloji bo'lsa, ambulatoriya sharoitida davolanish afzalroqdir.

Rehabilitatsiya tadbirlarining ikkinchi bosqichida mehnat bozorida keyingi ishlash, kasbga o'qitish va qayta tayyorlash uchun zarur ko'nikmalarni olishga (jismoniy imkoniyatlar, moyilliklar, kasbiy moslik va tajribani hisobga olgan holda) yordam ko'rsatiladi. Ushbu maqsadlarga kattalar uchun (15 ming o'rinli) 28 ta kasb-hunar ta'limi muassasalari xizmat ko'rsatadilar, ularning o'quv rejasida savdo, ma'muriyat, sanoat, texnologiya, shuningdek sog'liqni saqlash va ijtimoiy xizmat sohalarida kasblarni yegallash kiradi. Agar kerak bo'lsa, internatda yashash mumkin.

Aqliy zaif nogironlar uchun shunga o'xshash vazifalarni bajaradigan 8 ta maxsus o'quv markazlari mavjud (457 o'rin uchun).

Shifokorlar, psixologlar va o'qituvchilar nazorati ostida bo'lgan va sog'liq uchun sog'liq uchun ishlab chiqarish bilan shug'ullanish mumkin bo'lmagan yoshlar 46 maxsus o'quv yurtlaridan birida (jami 12,3 ming o'rin) ularga mos bo'lgan kasblarning asoslarini o'rganadilar.

AQSH, Buyuk Britaniya, Kanada, Germaniyada bolalar nogironligi profilaktikasi bo'yicha milliy dasturlarning amalga oshirilishi natijasida yangi tug'ilgan chaqaloqlarning deyarli 100% irsiy kasalliklar - fenilketonuriya va tug'ma gipotiroidiya tekshiruvidan o'tkazilib, bu kasalliklarni o'z vaqtida aniqlash, maqsadli davolash va bolada aqliy zaiflikni oldini olish imkonini beradi. Sitogenetik va perinatal tadqiqotlar yordamida irsiy va tug'ma nuqsonli bolalar tug'ilishining oldi olinadi. Yerta audiologik diagnostika tug'ma karlik va bolalarni yerta rehabilitatsiya qilish imkoniyatini beradi.

Ushbu davlatlarning mumkin bo'lgan xarajatlarni aniqlash va rehabilitatsiya tadbirlarini amalga oshirish uchun mablag'larni real taqsimlash bo'yicha tajribasi ijobiydir. 1999 yil ma'lumotlariga ko'ra, ushbu maqsadlar uchun Germaniyada (6,6 million nogiron), Kanadada (4,2 million nogiron) - 53 milliard belgi (taxminan 675,2 milliard Rossiya rubli) - taxminan 1,5 milliard sham. dollar (taxminan 27 milliard rubl), Buyuk Britaniyada (5 million nogiron odam) - taxminan 1 milliard funt. st., bu 41 milliard rubl. (Rossiya tashqi ishlar vazirligining 2001 yil 25 apreldagi ma'lumotlari) .13

Chet yel mamlakatlarining qonunchiligi nogironlarni ijtimoiy himoya qilish institutlarini o'rnatadi, ushbu fuqarolarni va ular uchun javobgar bo'lganlarni himoya qilish dasturlarini amalga oshirishda ishtirok etadigan yoki nogironlarni ijtimoiy himoya qilish masalalarini muvofiqlashtiruvchi davlat organlarining doirasini belgilaydi.

70-yillarning o'rtalaridan boshlab dunyodagi bir qator davlatlar nogironlar muammolari bo'yicha maxsus qonun hujjatlarini qabul qildilar. Ular Rossiya uchun amaliy

qiziqish uyg'otadi.

Masalan, Germaniyada nogironlarni ijtimoiy himoya qilishning uchta shakli mavjud, ya'ni ijtimoiy sug'urta, kompensatsiya va yordam.

Nogironlarni ijtimoiy himoya qilish masalalari qonunlar bilan tartibga solinadi:

1974 yilda nogiron;

Reabilitatsiya tadbirlarining bir xilligi to'g'risida 1974 yil;

Nogironlarga jamoat transportidan foydalanishda yordam berish to'g'risida, 1979 yil;

2000 yilda nogironlar orasida ishsizlikka qarshi kurash to'g'risida; Ijtimoiy qonunlar kodeksi.

Ushbu hujjatlarda nogironlarning huquqlari va reabilitatsiyasini ta'minlash, shu jumladan ularning saylov huquqi, o'qitish, ta'lim olish, jamoat transportidan foydalanish, ish joylari uchun maxsus jihozlardan foydalanish, mehnat bozorida o'z mavqeini yaxshilash, aholining ushbu toifasidagi ishsizlikni kamaytirishga oid huquqiy ko'rsatmalar mavjud.

Buyuk Britaniyada nogironlar huquqlarini himoya qilish tizimining qonuniy asoslari quyidagilardan iborat:

1948 Milliy yordam;

1986 yilda nogironlar to'g'risida;

1991 Hayotiy nogironlik nafaqalari va ishlaydigan nogironlar; 1994 Ijtimoiy ta'minot;

1995 yilda nogironlarni kamsitmaslik to'g'risida va boshqalar.

Ushbu qonunlar konstitutsiyaviy huquqlar bilan bir qatorda; nogironlarning o'qitish va ta'lim olish huquqlarini, iste'mol tovarlari, ijtimoiy xizmatlar, ta'lim muassasalari va turar-joylardan, ish topishda undan osonroq va qulay foydalanish huquqini ye'lon qilish. Amalga oshirilgan barcha temir yo'l poyezdlari nogironlarni tashish uchun to'liq jihozlangan bo'lishi kerak, shu jumladan nogironlar aravachalari uchun qulayliklar. 2000 yil oxiridan boshlab ushbu qoidalar yangi shahar avtobuslari va shaharlararo avtobuslarga nisbatan qo'llaniladi.

Nogironlarni ijtimoiy himoya qilish dasturlarini amalga oshirishda dunyoning rivojlangan mamlakatlarida davlat idoralari, jamoat tashkilotlari va xayriya birlashmalari ishtirok etmoqda.

Amerika Qo'shma Shtatlarida Adliya vazirligi nogironlik bo'yicha federal qonunga rioya qilish va har qanday kamsitilmaslik uchun javobgarlikni o'z zimmasiga oladi.

Boshqa federal agentliklarga turli sohalarda nogironlarning huquqlarini ta'minlash uchun nazorat funksiyalari berilgan;

Ta'lim vazirligi (Maxsus ta'lim dasturlari bo'limi);

Sog'liqni saqlash va xizmat ko'rsatish vazirligi (Fuqarolik huquqlari idorasi);

Uy-joy va shaharsozlik vazirligi (nogironlik huquqlari va uy-joy olish imkoniyatlari teng birliklari);

Mehnat vazirligi (mehnat shartnomasi dasturlari idorasi);

Transport vazirligi (vazirlik qoshidagi shahar transporti federal boshqarmasi);

Faxriylar ishlari vazirligi (nogironlar faxriylari uchun);

Qishloq xo'jaligi vazirligi (nogironlar uchun bepul oziq-ovqat markalarini tarqatish, do'konlarda oziq-ovqatga almashtiriladigan bo'lim);

fuqarolik huquqlari bo'yicha komissiya;

Teng bandlik imkoniyatlari bo'yicha komissiya va boshqalar.

Kanadada 30 dan ortiq vazirliklar, idoralar va boshqa davlat idoralarida nogironlik muammolarini hal qilish uchun dasturlar mavjud. Nogironlarning ijtimoiy moslashuvini umumiy muvofiqlashtirish Inson resurslarini rivojlantirish vazirligi (nogironlar uchun byuro) tomonidan amalga oshiriladi. Byuro boshqa davlat muassasalari bilan hamkorlik qiladi, ushbu sohadagi ilmiy tadqiqotlar monitoringi bilan shug'ullanadi. Byuro faoliyatining asosiy yo'nalishlari:

fuqarolik huquqlariga rioya yetilishini ta'minlash, o'qitish, ish bilan ta'minlash, uy-joy sharoitlarini yaxshilash, nogironligi bor odamlarni tashish, ularning barcha turdagi axborot manbalariga kirish muammolarini hal qilish. Inson resurslarini rivojlantirish vazirligi homiyligida Imkoniyat jamg'armasi, nogironlarni ish bilan ta'minlashga federal yordam dasturi va Ijtimoiy rivojlanish bo'yicha hamkorlik dasturi mavjud.

Kanada Merosi Paralimpiya sport turlarini muvofiqlashtiradigan Sport Ma'muriyati orqali, shuningdek, mamlakat bo'ylab maxsus jihozlangan sog'lik va fitness markazlarini barpo yetish orqali va nogironlar uchun parklar va dam olish maskanlariga kirishni yaxshilash dasturini amalga oshiradigan Milliy bog'lar ma'muriyati orqali nogironlar bilan ishlashda ishtirok yetadi.

Transport departamenti Kanadadagi nogironlar uchun transport tizimining mavjudligi va xavfsizligi bilan bog'liq.

Kanada Tashqi Ishlar Vazirligi va Xalqaro Savdo Departamenti nogironlarning turli toifalariga nogironlar uchun maqbul bo'lgan sayohat to'g'risida bepul va yerkin ma'lumot beradi va ularga konsullik xizmatlarini taqdim etadi.

AQSH, Buyuk Britaniya, Kanada va boshqa mamlakatlarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, ularning qonun hujjatlarida nazarda tutilgan nogironlik nafaqalarini to'lash nogironlarni ijtimoiy himoya qilish bo'yicha bir qator dasturlarni amalga oshirish orqali amalga oshiriladi.

Amerika Qo'shma Shtatlarida nogironlik nafaqalari "Yomon dastur" (AGP) uchun qo'shimcha imtiyozlar orqali to'lanadi. U federal agentlik, qolgan sug'urta ma'muriyati tomonidan moliyalashtiriladi va nazorat qilinadi. MAP - bu muhtoj nogironlarning minimal daromad darajasini kafolatlaydigan yordam dasturi. To'lovlarni hisoblash tizimi ancha murakkab bo'lib, u bir qator omillar (nogironlik darajasi, oilaviy ahvoli, qaramog'ida bo'lganlar soni, olingan daromadlar darajasi) bilan belgilanadi va shunday tarzda ishlab chiqilganki, daromad oshishi bilan nafaqa miqdori kamayadi. Xususan, hozirgi paytda nogironlarning ko'pchiligi uchun \$ 740 (taxminan 21.460 rubl) va ko'rish qobiliyatini yo'qotganlar uchun oyiga \$ 1240 (taxminan 36 ming rubl) miqdorida belgilangan «katta ish haqi» tushunchasi joriy yetilgan. Agar daromad ushbu darajadan

o'sha, bu nogironning ishlashi uchun yetarli imkoniyat va ko'rsatkichni mustaqil ravishda moliyaviy tomondan ta'minlash imkoniyatlarining ko'rsatkichi sifatida qabul qilinadi.

Imtiyozlar miqdori muntazam ravishda ko'rib chiqiladi va 2001 yil yanvar oyiga kelib, kishi boshiga 530 dollarni (taxminan 15 ming rubl), yer- xotin uchun - 796 dollarni (taxminan 23 ming rubl) tashkil etdi.

Nogiron faxriylar uchun nafaqa miqdori doimiy ravishda o'zgarib turadi va hozirgi vaqtda to'liq nogiron deb tan olingan faxriylar uchun oylik 101 dollardan (10% nogironlar uchun) 2100 dollarga (3 dan 60 ming rublgacha).

Kanadada nogironligi bo'lgan odamlarni ish bilan ta'minlashga ko'maklashish dasturi yoshlarga maxsus yoki oliy ma'lumot olish imkoniyatini beradi, shuningdek, keyinchalik ishga joylashish uchun ish tajribalarini hisobga oladi. "Yoshlarni ish bilan ta'minlash strategiyasi" maxsus dasturi doirasida 30 yoshgacha bo'lgan nogironligi bo'lgan odamlarni ish bilan ta'minlaydigan ish beruvchilar uchun ma'lum imtiyozlar mavjud bo'lib, ular uchun zarur bo'lgan maxsus jihozlarning qiymati qoplanadi. "Hamkorlikda ijtimoiy rivojlanish" dasturiga muvofiq, ta'lim muassasalari, ijtimoiy kengashlar va boshqalar. Maxsus loyihalarni tashkil yetish va moliyalashtirishda nogironlar bilan ishlaydigan ko'ngilli tashkilotlar, nodavlat tashkilotlari va notijorat agentliklari yordam beradilar.

Ushbu dasturdan bevosita nogironlar tashkilotlari ham foydalanishlari mumkin, Nogiron talaba Kanada talaba kredit dasturi bo'yicha bir qator moliyaviy imtiyoz va imtiyozlarga yega. U qo'shimcha Kanada dollari miqdorida qo'shimcha subsidiya oladi. dollar (taxminan 90 ming rubl) mashg'ulotlar bilan bog'liq xarajatlar uchun (masalan, maxsus yozib olish qurilmasini sotib olish yoki yordamchining xizmatlari uchun to'lov).

Ish paytida Kanada pensiya jamg'armasiga badallar kiritgan va nogironligi tufayli ishlashni to'xtatgan shaxslar imtiyozli (65 yoshga to'lgunga qadar) pensiya olish huquqiga yega.

Nogiron kishilarga tegishli ijtimoiy dasturlar va imtiyozlarning aksariyati federal hukumat (viloyatlar) tomonidan boshqariladi. Biroq, 1996 yildan keyin federal va provinsiya hukumatlari nogironlarga xizmat ko'rsatishni kollektiv ustuvor vazifa qilib qo'ydilar va 1998 yilda Kanada hukumati va provinsiya va hududiy hukumatlar "Birgalikda. Kanadalik nogironlarga bo'lgan munosabat" rejasini imzoladilar, bu yesa ushbu sohada uzoq muddatli siyosatning asosiy yo'nalishlarini aks yettiradi. qaysi uchta g'oyaga asoslanadi:

- 1) nogironlar Kanada jamiyatining to'la a'zolari;
- 2) nogironlar jamiyatning barcha sohalarida ishtirok yetish imkoniyatiga yega bo'lishi kerak;
- 3) nogironlarning jamiyatning yeng mustaqil a'zolariga aylanishi uchun sharoit yaratish zarur. Asosiy ye'tibor kelgusida qabul qilinadigan dasturlarning mohiyatidan qat'i nazar, nogironlar o'zlarining ishtirokchilari va davlat subsidiyalarining to'liq qaram, passiv oluvchilariga aylanmasligiga qaratiladi.

Buyuk Britaniya hukumatining 2000 yil aprel oyida nogironlar huquqlari bo'yicha jamoat komissiyasi tomonidan davlat organlari va ish beruvchilar birlashmalari bilan hamkorlikda tuzilgan va nogironligi tufayli ishsiz bo'lganlar uchun asosiy daromad yekanligini aniqlaydigan "Nogironlar uchun yangi kasb" milliy dasturi qiziqish uyg'otadi.

nogironlik nafaqasi.

1. 2000 yil aprel oyidan boshlab imtiyozlarning uch turi mavjud:
2. Kasallikning dastlabki 28 xaftasi uchun haftalik nafaqa (nogironlar va kasallik bo'yicha nafaqa ololmaydiganlar uchun) 50,90 funt sterling. San'at. (2 ming rubldan ortiq);
3. Bir haftalik foyda 60,20 funt. San'at. (taxminan 2,5 ming rubl) kasallikning 29 dan 52 haftasiga qadar;
4. Bir haftalik foyda 67,50 funt. San'at. (taxminan 3 ming rubl), kasallikning 52 kунidan keyin to'langan.

Ushbu asosiy nafaqa tashqari, turli toifadagi nogironlarga quyidagi turdagi nafaqalar to'lanadi: umr bo'yi nogironlik nafaqasi - bu 65 yoshdan oshgan og'ir nogironligi bo'lgan fuqarolarga, shuningdek yerta yoshida nogiron bo'lgan va kapitalni to'plash va to'plash uchun vaqt topolmaganlarga qo'shimcha moddiy yordam ko'rsatish uchun mo'ljallangan. ... Ushbu nafaqa olish huquqi da'vogarning nogironlik darajasiga, unga g'amxo'rlik qilishda yordamga muhtoj bo'lib, agar murojaat yetuvchi uch oy davomida tashqi yordamga muhtoj bo'lsa tayinlanadi. Tibbiy yordam uchun ajratiladigan nafaqa miqdori nogironlik darajasiga bog'liq va mos ravishda 53,55 funt sterling, 35,80 funt va 14,20 funt sterlingni tashkil qiladi. San'at. (bu 2200, 1500, 600 rubl) haftasiga. Safar xarajatlarini qoplashga mo'ljallangan nafaqa miqdori, yoki 37,40 funt sterlingni tashkil yetadi. San'at. (1500 rubldan yuqori) yoki £ 14.20 San'at. (haftasiga 600 rubl); Nogironlik bo'yicha jiddiy nafaqa, Buyuk Britaniyaning 16-65 yoshdagi fuqarolariga, nogironlikning dastlabki 28 haftasidan keyin, milliy sug'urta badallari yetarli bo'lmaganligi sababli nogironlik nafaqasini ololmayotganlarga to'lanadi. Nafaqa ish haqi miqdoriga bog'liq yemas, soliq solinmaydi, 40,80 funtni tashkil qiladi. San'at. (haftasiga 1,6 ming rubldan ortiq) va qabul qiluvchining yoshiga qarab 14 pgacha ko'payishi mumkin. San'at. (560 rubldan ortiq); 2001 yil 6 aprelda 60 yoshgacha bo'lgan og'ir nogironlar uchun, daromadga bog'liq bo'lgan, boshqa imtiyozlarga qo'shimcha ravishda 134 funt sterling uchun to'lanadigan nogironlik nafaqalari uchun nafaqa to'lovlari.

San'at. haftasiga (taxminan 5,5 ming rubl) (Rossiya Tashqi ishlar vazirligining 2001 yil 25 apreldagi ma'lumot).

1999 yil oktabr oyidan boshlab ishlaydigan nogironlarning daromadlarini oshirish maqsadida ularga ilgari to'langan nafaqani almashtirgan holda nogironlarga soliq krediti (aslida nafaqa) kiritildi. 2001 yil aprel oyidan boshlab haftada bir kishi uchun beriladigan kredit hajmi 160 funt sterlingni tashkil yetdi. San'at. (6,5 ming rubldan ortiq) va 246 funt. San'at. (10,0 ming rubldan ortiq) haftasiga bitta bolali oila uchun.

2001 yildan beri Britaniya hukumati 100 funt sterling miqdorida ish uchun bir martalik xayoliy (pullik qarz) taqdim yetdi. San'at. (4,0 ming rubldan ortiq) 25 yosh va undan katta yoshdagi nogironlar uchun bir yil nogironlik bo'yicha nafaqa oladigan va nafaqa tizimidan ishlashga o'tishni istaganlar uchun. Agar ish ularning umumiy holatiga foydali bo'lsa va haftasiga kamida 16 soat sarflangan bo'lsa, nogironlar ishlashga haqlidirlar. Bu holda ish haqi £ 59,50 dan oshmasligi kerak. San'at. (haftasiga 2,5 ming rubl).

Ishda yoki kasb kasalligida olingan jarohatlar uchun imtiyozlar daromad miqdoriga bog'liq. Ishdan bo'shatilganlik uchun to'lovlar, ish beruvchining ish joyida baxsiz hodisa yuz bergan taqdirda va agar u daromad solig'ini to'lagan bo'lsa. Liberal kasblar va Britaniya harbiy xizmatchilari ushbu sxemadan chiqarib tashlangan. Ushbu toifadagi

imtiyozlarga quyidagilar kiradi: ishlab chiqarishdagi shikastlanish natijasida nogironlik uchun nafaqa; shikastlangan kundan boshlab 90 kun uchun har hafta to‘lanadi. Uning hajmi nogironlik darajasiga bog‘liq. 100% nogironlik uchun 109,30 funt sterling to‘lanadi. San‘at. (taxminan 4,5 ming pyбл), 90% bilan - 98,37 funt. San‘at. (4,0 ming rubldan ortiq), 80% - 87,44 funt. San‘at. (3,5 ming rubldan ortiq), 70% - 76,51 funt. San‘at. (3,1 ming rubldan ortiq), 60% - 65,58 funt. San‘at. (2,6 ming rubldan ortiq), 50% - 54,65 funt. San‘at. (2,2 ming rubldan ortiq), 40% - 43,72 funt. San‘at. (1,7 ming rubldan ortiq), 30% - 32,79 funt. San‘at. (1,3 ming rubldan ortiq); kamaytirilgan daromadga qo‘shimcha to‘lov (nogironlik bo‘yicha asosiy nafaqaga qo‘shimcha ravishda, maksimal miqdor - £ 43,72 yoki taxminan 1,8 ming rubl); bolalar uchun nafaqa (22,25 funt sterling yoki 900 rubldan ortiq);

Agar ariza beruvchi 16 dan 6 yoshgacha bo‘lsa, ish haqi 50 funt sterlingdan oshmaydigan kunlik talabalar bundan mustasno, nogironlarga yordam berish nafaqasi. San‘at. (haftasiga 2,0 ming rubldan ortiq). 2001 yil aprel oyidan boshlab haftalik stavka 72 funt sterlingni tashkil yetdi. San‘at. (taxminan 3,0 ming rubl).

Fuqarolarni ijtimoiy himoya qilishni tashkil yetishning xalqaro tajribasi shuni ko‘rsatadiki, ushbu maqsadlar uchun xarajatlar asosan ish beruvchilarning badallari hisobidan qoplanadi yoki sug‘urta badallari hisobidan moliyalashtiriladi. Bundan tashqari, dan. har yili davlat budjetiga harajatlarning o‘rtacha 10% qoplaydigan ma‘lum miqdor ajratiladi.

Buyuk Britaniyada budjetdan qo‘shimchalar kiritilgan badallar Milliy sug‘urta fondida saqlanadi.

Hisobga olinmagan nafaqa, vasiylik imtiyozlari va bolalar nafaqalari xarajatlari Buyuk Britaniyaning umumiy soliq tizimi tomonidan to‘liq qoplanadi.

Germaniya qonunlariga ko‘ra, ijtimoiy himoya xarajatlari asosan sug‘urta badallari hisobidan moliyalashtiriladi. Omonat asoslari ish haqi va mehnat daromadlaridan shakllanadi. Hisobotdan tushgan daromad kapital kabi boshqa daromadlar bilan birga joriy yil xarajatlarini qoplash uchun yetarli. Kerakli zaxiradan tashqari, ushbu tizim joriy moliyalashtirish asosida ishlaydi.

Asosan badallarni faqat xodim to‘laydi, chunki ish beruvchi keyinchalik ushbu summani xodimlarning ish haqidan ushlangan hissasi uchun ushlab qoladi. Ish beruvchi uning xarajatlari uchun faqat juda kam daromadga yega bo‘lgan ishchilarga va jarohatlardan sug‘urta badallariga to‘laydi.

Nogironlarning sug‘urtasi sxemalarini amalga oshirishda badallardan olinadigan daromaddan tashqari, davlat subsidiyalari ham rol o‘ynaydi. Sug‘urta tizimidan tashqari barcha ijtimoiy sug‘urta imtiyozlari, shuningdek, davlat tomonidan moliyalashtiriladi. Ushbu moliyalashtirishning manbai umumiy soliqqa tortishdir.

Yevropaning, Osiyoning, shuningdek, Kanada va AQShning ilg‘or mamlakatlarida nogironlarni ijtimoiy himoya qilish tajribasini o‘rganish; bunda nogironlarning mavqei ularga to‘liq hayot kechirish, teng huquqli kiyim-kechakka yega bo‘lish imkoniyatlarini oshirishga imkon beradi.

Nazorat savollar:

1. Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilishda Yevropa Ittifoqining tajribasi.

2. AQSh da nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.
3. Yaponiyada nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.

3-MAVZU. NOGIRONLIGI BOR SHAXSLARNI IJTIMOY REABILITATSIYA QILISHNING TEXNOLOGIYALARI.

Reja:

1. Ijtimoiy reabilitatsiya tushunchasi.
2. Ijtimoiy reabilitatsiyaning asosiy komponentlari.
3. Reabilitatsiyani olib borish bosqichlari.

Tayanch soʻzlar: *ijtimoiy reabilitatsiya texnologiyasi, reabilitatsiya, ijtimoiy-ekologik yoʻnalish, ijtimoiy moslashuv.*

Ijtimoiy reabilitatsiya texnologiyasi - bu ijtimoiy ish boʻyicha mutaxassisning harakatlar ketma-ketligi, nogironning ijtimoiy holatini tiklashga, uning moddiy mustaqilligiga yerishishga yordam beradigan usullar, usullar va protseduralar toʻplami. U ijtimoiy moslashuv, ijtimoiy va atrof-muhitga yoʻnaltirilganlik, ijtimoiy-madaniy, ijtimoiy-pedagogik, ijtimoiy-psixologik reabilitatsiya, jismoniy madaniyat va sogʻlomlashtirish tadbirlari va sportni oʻz ichiga oladi.

Ijtimoiy va maishiy moslashish nogiron fuqaroning oʻz-oʻziga xizmat qilish, harakat qilish va oʻz mustaqilligini vaqt va makonga qarab yoʻnaltirishga tayyorligini shakllantiradi (hududga yoʻnaltirish, megalopolis, shahar, qishloq posyolkasining infratuzilmasini bilish).

Ijtimoiy-ekologik yoʻnalish - nogironni ijtimoiy, oilaviy va mehnat faoliyatini amalga oshirishga tayyorlash jarayoni, uning davomida mijoz aloqa koʻnikmalarini, oʻzini oʻzi boshqarish, oʻz budjetini rejalashtirish qobiliyatini va boshqalarni rivojlantiradi.

Nogironligi boʻlgan odamlarni ijtimoiy moslashuv va ijtimoiy va atrof-muhitga yoʻnaltirishning asosiy shakllaridan biri bu amaliy mashgʻulotdir. Nogironlarni ushbu shaklda tayyorlash ijtimoiy ish boʻyicha mutaxassisning rahbarligi ostida amalga oshiriladi va ovqatlanish, tanani parvarish qilish, kiyim-kechak va poyafzal va uy-joy sohasidagi ijtimoiy koʻnikmalarni mustahkamlash uchun xizmat qiladi. Mijozlar aholiga xizmat koʻrsatadigan korxonalar va muassasalarni, boʻsh vaqtni oʻtkazish usullarini oʻrganadilar. Amaliy mashgʻulotlarda ijtimoiy ish boʻyicha mutaxassis ularni mustaqil oilaviy hayotga tayyorlaydi.

Ekskursiyalar nogironlarni ijtimoiy moslashuv va ijtimoiy va atrof-muhitga yoʻnaltirishning yana bir muhim shaklidir. Ularni tashrif davomida nogiron kishining (kuzatuvchi yoki amaliyotchi) roliga qarab, kuzatuv sayohatlari va mahorat darslariga boʻlish mumkin.

Kuzatuv ekskursiyasi oʻrganilayotgan obyekt (doʻkon, pochta, kutubxona va boshqalar) bilan tanishish uchun oʻtkazilishi mumkin - unda nogironlar ijtimoiy infratuzilma haqida gʻoyalarni rivojlantiradilar. Ushbu turdagi ekskursiya nogironligi boʻlgan odamlar nafaqat obyektlarni tomosha qilishlari, balki ijtimoiy ish mutaxassisi, ularning atrofidagi odamlarning shaxsiy namunalarni koʻrib, oʻzlari ham muayyan

harakatlarni bajarishlari kerak bo'lgan tarzda tashkil yetilishi kerak. Masalan, do'konga tashrif buyurganingizda, nogiron odam nafaqat savdo sohasida yo'naltirish ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki turli bo'limlarning maqsadi, unga mos keladigan mahsulotni tanlab olish, sotuvchidan kerakli mahsulotni so'rash, sotib olish uchun to'lash va hokazolar haqida bilimga yega bo'ladi. Ekskursiya sizga nogiron odamni ijtimoiy muhitga kiritishga, uni hayotni tashkil qilishning tabiiy sharoitlariga imkon qadar yaqinlashtirishga imkon beradi.

Ekskursiya-seminarda nogironning ijtimoiy ko'nikmalaridan real sharoitda foydalanishni tashkil yetish ko'zda tutilgan. Masalan, nogiron do'konga boradi, u sotib olishni tanlaydi, budjetini hisoblab chiqadi va molni o'zi to'laydi, ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis bu yerda kuzatuvchi sifatida qatnashadi.

Nogiron kishining ijtimoiy ko'nikmalari va qobiliyatlari rivojlanishi ijtimoiy-madaniy rehabilitatsiya qilish orqali ro'y beradi. Bu ijtimoiy institutlar (davlat, oila, cherkov va boshqalar), nogiron fuqaroning jamiyatda ijtimoiy yo'naltirilganlik funksiyasini bajaradigan va ko'p avlodlarning ijtimoiy tajribalarini jamlash orqali shakllantirilgan.

Rossiyaning Sog'liqni saqlash va ijtimoiy rivojlanish vazirligining 2008 yil 4 avgustdagi 379n-sonli "Nogiron uchun individual rehabilitatsiya dasturining shakllarini, tibbiy va ijtimoiy yekspertiza federal davlat muassasalari tomonidan chiqarilgan nogiron bolani individual rehabilitatsiya dasturini tasdiqlash to'g'risida" ijtimoiy rehabilitatsiya tadbirlari ro'yxati ijtimoiy-madaniy o'z ichiga oladi. nogironligi bo'lgan odamning ijtimoiy holatini tiklashga qaratilgan nogironlarning bo'sh vaqtini tashkil qilish usullari (klublar, to'garaklar, seksiyalar, dam olish, musobaqalar, yubileylar va boshqa ijtimoiy-madaniy shakllarni) tashkil yetadigan rehabilitatsiya.

Bunday holda, nogiron kishining ijtimoiy va madaniy rehabilitatsiyasi unga ijodiy shaklda berilgan ma'naviy qadriyatlar yordamida amalga oshiriladi. Nogiron odam ko'rganidan quvonch hissi, o'zini aktyor, musiqachi, tanlov ishtirokchisi, to'garak a'zosi, studiya, klub va boshqalar rolida sinash istagi bor.

Nogironlarni ijtimoiy va madaniy rehabilitatsiya qilish shakllari: havaskorlik konsertlari, badiiy ko'rgazmalar, musiqa va drama guruhlaridagi mashg'ulotlar, hunarmandchilik maktablari, turli studiyalar (masalan, xoreografik, vokal, "Dekorativ kostyum"), kashta tikish, to'qish, tikish, haykaltaroshlik va boshqalar. .d. Nogiron madaniy va san'at muassasalariga: teatrlarga, muzeylarga, konsertlarga, kinoga borishga va hokazolarga tashrif buyurganda, dunyo va odamlarning hayoti to'g'risida yaxlit tasavvurga yega bo'ladi.

Ijtimoiy va madaniy rehabilitatsiya shakllaridan biri nogironlarning hayoti to'g'risidagi "To'siqlarsiz kino" xalqaro kinofestivalidir, u 2002 yildan beri "Perspektiv" nogironlar jamoat tashkiloti tomonidan o'tkazib kelinmoqda. Festivalda rejisserlar bilan mahorat darslari, aktyorlar bilan uchrashuvlar, bolalar dasturlari tashkil yetiladi. Ijtimoiy-madaniy rehabilitatsiyaning ushbu shakli nogiron yoshlarga faol hayotiy pozitsiyaga yega, hayotda o'ziga ishongan va muvaffaqiyatli bo'lgan nogiron fuqarolarning hayotini ko'rishga imkon beradi.

Nogironlarni ijtimoiy-madaniy rehabilitatsiyasi nogiron fuqarolarning musiqiy-drama guruhi uchun mashg'ulotlar shaklida tashkil yetiladi. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar va yoshlarni va ularning oilalarini ijtimoiy va ijodiy rehabilitatsiya qilish mintaqaviy jamoat tashkiloti "Krug" (Moskva) nogiron bolani teatr faoliyatiga jalb

qilishning mualliflik modelini ishlab chiqdi. Dastlab, nogiron bolalar va yoshlar uchun rol o'yinlari o'tkaziladi va xalq yertaklari sahnalashtiriladi. Kelgusida teatr faoliyati tajribasiga yega bo'lgan yigit studiyaga keladi, u yerda povest rolli pyesa namoyish yetiladi. Teatr studiyasi o'quvchisiga teatr sohasidagi o'qituvchilar va mutaxassislar jamoasi (rejissor, musiqachi, rassom va boshqalar) hamrohlik qiladi. Nogiron yigit spektaklni tanlashda va uni tahlil qilishda faol ishtirok yetadi, rassom bilan ishlaydi, rollarni taqsimlashda qatnashadi, rejissor va guruh bilan alohida rolini muhokama qiladi va qolgan aktyorlar bilan birgalikda spektaklni namoyish yetadi. Ushbu shaklning ijtimoiy va rehabilitatsiya samarasi nogiron kishining diqqatini jalb qiladigan ijodiy jarayonni ta'minlaydi, u teatr studiyasida uchrashuvlarga katta qiziqish va qiziqish bilan keladi va spektaklni tayyorlashda jamoaviy ishlarda qatnashadi.

Nogironlarni ijtimoiy-madaniy sog'lomlashtirishning navbatdagi shakli bu tanlovdir. Bunga Yakutskda o'tkazilgan va "Taqdir bekasi" deb nomlangan nogiron ayollar uchun go'zallik tanlovi misol bo'la oladi. Musobaqaga tayyorgarlik jarayonida ishtirokchilar tashkilotchilar bilan birgalikda o'z chiqishlari uchun ssenariyni ishlab chiqdilar. Nogiron ayollar stilistlar va dizaynerlar tomonidan o'zlarini namoyish yetish ko'nikmalariga o'rgatildi. Ular o'z iste'dodlarini to'rtta nominatsiya bo'yicha namoyish yetdilar: "Vizitka", "Intellektual", "Qiziqish", "Uslub va imidj".

Shuni ta'kidlash kerakki, nogironlarni ijtimoiy-madaniy rehabilitatsiyasida turli xil uyushmalar (klublar, to'garaklar, seksiyalar va boshqalar) alohida ahamiyatga yega. Nogiron kishining uyushma ishiga qo'shilishiga olib keladigan ichki sabab yig'ilishlarda, jamoaviy ishlarda sodir bo'ladigan narsalarga qiziqish asosida amalga oshiriladi, bunda ishtirokchi o'z fikrlari va qarashlarini ifoda yetishda mustaqillikni rivojlantiradi va qo'shma faoliyatda o'zini namoyon qiladi.

Nogironlarni ijtimoiy-madaniy rehabilitatsiyasini tashkil yetishning muhim shakli - bu uyushma (klub, to'garak, studiya va boshqalar). "Izgelek" nogironlarni rehabilitatsiya qilish markazining "Nika" nogironlar yoshlar klubida (Naberejniye Chelni) yaxshi tajriba to'plangan.

Uyushma a'zosi bo'lgan nogiron yoshlar uchun quyidagi ijtimoiy va rehabilitatsiya tadbirlari o'tkaziladi: klub a'zolaridan birining shaxsiy rasmlari ko'rgazmasi; tug'ilgan kunni nishonlash; onalar kuniga bag'ishlangan konsert; "Biz qila olamiz" xayriya oqshomi; nogiron sportchilar o'rtasidagi sport kunida ishtirok yetish. "Nika" klubi a'zolari uylariga tashrif buyuradilar va imkoniyati cheklangan yoshlar bilan do'stona munosabatlarni o'rnatadilar. Uyushmada nogironligi bor yoshlarning faollaridan tarkib topgan klublar kengashi mavjud bo'lib, ular o'z majburiyatlariga yega: moliyaviy hisobot, tadbirlarni tashkil qilish, fotosuratlar va transportni qo'llab-quvvatlash.

Uyushmaning barcha a'zolarini klub ishiga jalb qilish yeng muhim tadbirlarni tashkil qilish va o'tkazish uchun doimiy bo'lmagan tarkibdagi kichik guruhlarni tashkil yetish orqali amalga oshiriladi. Masalan, tug'ilgan kunni tayyorlash uchun klub rahbari uchta qiz yoki yoshdan iborat kichik guruhni tashkil qiladi. Ular ta'til uchun ssenariyni ishlab chiqadilar, zalni tayyorlaydilar, mehmonlarni taklif qiladilar, dam olishni tashkillashtiruvchilarga vazifalarni topshirishadi (binolarni bezatishni tayyorlash, tadbir uchun zarur bo'lgan barcha narsalarni sotib olish, taklifnomalarni tarqatish va hk).

Rossiya Sog'liqni saqlash va ijtimoiy rivojlanish vazirligining yuqorida ko'rsatilgan 379n-sonli buyrug'ining qoidalariga ko'ra, ijtimoiy rehabilitatsiya nogiron bolalarga

yordam berish va ularga o'z-o'ziga xizmat ko'rsatish ko'nikmalarini o'rgatish, kundalik hayotda va jamoat joylarida o'zini tutish, o'zini o'zi boshqarish, aloqa qobiliyatlari va hayotning boshqa toifalariga yordam beradigan ijtimoiy va pedagogik rehabilitatsiya tadbirlarini o'z ichiga oladi.

Nogironlarni ijtimoiy rehabilitatsiyasi shuningdek, ijtimoiy va psixologik rehabilitatsiya choralari o'z ichiga oladi: psixologik maslahat, nogiron fuqaroning shaxsini tekshirish, psixologik tuzatish, psixoterapevtik yordam, psixoprofilaktik va psixohigiyyenik ish, psixologik treninglar, nogiron odamlarni o'z-o'zini yordam guruhlariga jalb qilish, aloqa klublari va boshqalar. shoshilinch (telefon orqali) psixologik va tibbiy-psixologik yordam. Nogironlarning ijtimoiy va psixologik rehabilitatsiyasi natijasi ularning ijtimoiy vaziyatlarda harakat qilish, boshqa odamlarning shaxsiy xususiyatlari va hissiy holatini to'g'ri aniqlash qobiliyatlarini rivojlantirishdir.

Jismoniy tarbiya va dam olish faoliyati va sport turlari ham nogiron fuqarolarni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish choralari ro'yxatiga kiritilgan va ularning sog'lig'ini tiklash, o'zini o'zi tarbiyalash, ixtiyoriy fazilatlarni rivojlantirish uchun ishlatiladi. Qoida tariqasida, jismoniy tarbiya va dam olish tadbirlari yordamida nogiron kishining ijtimoiy rehabilitatsiyasi jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassis tomonidan tashkil yetiladi. Uning vazifalariga quyidagilar kiradi: jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish tadbirlarini o'tkazish, jismoniy imkoniyati cheklangan fuqarolarga jismoniy madaniyat mashqlari ro'yxati va unga mos keladigan sport turini tanlash to'g'risida xabardor qilish va maslahat berish. Masalan, ko'rish, yeshitish, mushak-skelet tizimining kasalliklari bo'lgan nogironlar biatlon, bouling, velosiped, dzyudo, nogironlar aravachasi basketboli, nogironlar aravachasi voleybol, ot sporti, atletika, stol tennisi, suzish, kamondan otish, o'tirish, xokkey, shaxmat, futbol va boshqalar.

Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassis nogironga jismoniy mashqlarni bajarish ko'nikmalari va qobiliyatlarini o'rgatadi. Nogiron bilan individual jismoniy tarbiya va sog'lomlashtirish ishlari quyidagi tavsiyalarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi: mashg'ulot davomiyligi va jismoniy faoliyat nogironning sog'lig'iga bog'liq, dars avvalgi mashg'ulotda o'zlashtirilgan mashqlarni takrorlash bilan boshlanadi. Agar nogiron odam mashqni takrorlay olmasa, o'qituvchi unga vazifani bajarish uchun osonroq variantni taklif qilishi yoki keyinchalik qiyin mashqlarga qaytishi kerak. Jismoniy tarbiya va sport o'qituvchisi nogironlarni o'qitishda jismoniy tarbiya va dam olish mashg'ulotlariga qiziqish va istaklarini shakllantiradigan o'yin uslublarini qo'llashi juda muhimdir.

Ixtiyoriy fazilatlarni rivojlantirish va nogironlarning sport tayyorgarligini namoyish yetish uchun jismoniy tarbiya mashg'ulotlari ikki- besh kishidan iborat sog'lomlashtirish guruhlarida o'tkaziladi. Jismoniy madaniyat va sport bo'yicha mutaxassis nogironlar uchun mahorat darslarini tashkil qilishi mumkin va master-klassni olib boruvchi murabbiy sifatida nogironlar jalb qilingan sportga professional sportchini taklif qilishi mumkin. Jismoniy tarbiya mashg'ulotlari odatda ijtimoiy xizmat ko'rsatish muassasasining sport zalida o'tkaziladi, u yerda jismoniy mashqlar va sport anjomlari mavjud. Nogironlar uchun jismoniy tarbiya va sog'liqni saqlash bo'yicha barcha tadbirlar jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassis tomonidan shifokor va hamshiraning nazorati ostida tashkil etiladi.

Nogiron shaxsni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish texnologiyasi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi.

I bosqich - nogiron fuqaroga ijtimoiy maslahat berish. Ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis nogironni reabilitatsiya qilish dasturini o'rganadi va unga ijtimoiy maslahat yordamini ko'rsatadi. 181-FZ-sonli federal qonunga muvofiq, nogiron uchun individual reabilitatsiya dasturi tibbiy, kasbiy va boshqa reabilitatsiya tadbirlarini amalga oshirish turlari, shakllari, hajmi, muddatlari va tartibini o'z ichiga oladi.

Ushbu bosqichda ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis nogiron odamning muammosini hal qilishni ta'minlaydigan ijtimoiy xizmatlarning ro'yxati to'g'risida ma'lumot beradi. Nogiron fuqaro ijtimoiy xizmatlarni olish to'g'risida qaror qabul qiladi va unga zarur yordamni olish uchun ariza tuzadi.

II bosqich - nogiron odamning muammolarini o'rganishga qaratilgan ijtimoiy diagnostika o'tkazish. Ijtimoiy diagnostika paytida ijtimoiy ish mutaxassisi nogironning boshqalar (oila, do'stlar, qo'shnilar, hamkasblar va boshqalar) bilan aloqasini, uning oiladagi rolini, uydin tashqaridagi shaxslararo munosabatlarni o'rganadi; nogiron fuqaroning axloqiy-axloqiy, ijtimoiy-huquqiy, sanitariya-gigiyena meyorlariga rioya qilishi. Ushbu bosqichning oxirida, ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis nogiron odamni ijtimoiy diagnostika qilish dasturini to'ldiradi, u bilan uyda uchrashish sanasini rejalashtiradi.

III bosqich - nogiron fuqaroning ijtimoiy patronaji. Uyda tibbiy ko'rik o'tkazayotganda, ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis nogiron kishining ijtimoiy va yashash sharoitlarini baholaydi.

IV bosqich - nogiron uchun individual reabilitatsiya dasturini amalga oshirish. Ushbu bosqichda ko'p tarmoqli guruh (shifokor, psixolog, fizioterapevt, nutq terapevti, ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis va boshqalar) nogiron fuqaroning tibbiy, kasbiy, ijtimoiy reabilitatsiyasi bo'yicha tadbirlarni o'tkazadi. Ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis nogironning imkoniyatlariga qarab, uning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda, sanitariya-gigiyena ko'nikmalarini yo'qotgan (kasallik, jarohat tufayli) tiklanishiga, vosita ko'nikmalarini rivojlantirishga va harakatlarni muvofiqlashtirishga yordam beradi.

Nogiron ijtimoiy va maishiy moslashuv xonasida o'z-o'ziga xizmat qilish ko'nikmalari va ko'nikmalariga o'rgatiladi, u yerda gaz plitasi, suv ta'minoti, ovqat tayyorlash uchun zarur vositalar va moslamalar, yelektr temir, dazmol taxta, kir yuvish mashinasi, aloqa uskunalari (telefon), audio, video jihozlar (TV), audio magnitafon, video magnitafon). Nogiron fuqaroga mustaqil hayot ko'nikmalari va qobiliyatlarini o'rgatish uchun siz mebel va reabilitatsiya texnik vositalari bilan jihozlangan turar joy modulidan (kirish zali, yashash xonasi, yotoqxonasi, oshxonasi, hammom, hojatxonasi) foydalanishingiz mumkin.

Amaliy mashg'ulotlarda nogiron fuqaro ijtimoiy infratuzilma xizmatlari to'g'risida tushuncha oladi va ulardan foydalanishni o'rganadi, xususan: oziq-ovqat, ishlab chiqarilgan tovarlar do'konlarining maqsadlarini (shu jumladan, o'zini tutish qoidalari va zarur tovarlarni sotib olish tartibini) o'rganadi; maishiy xizmatlar (poyafzallarni ta'mirlash ustaxonalari, tikuvchilik ustaxonalari, kimyoviy tozalash vositalari, kir yuvish mashinalari); kommunal to'lovlar to'lanadigan omonat kassalari; temir yo'l va avtovokzallar; aloqa muassasalari (pochta, telegraf, internet-klub); poliklinikalar, davlat va xususiy ambulatoriya tibbiy muassasalari, shifoxonalar; madaniy va ma'rifiy muassasalar (kutubxonalar, teatrlar, ko'rgazma zallari, muzeylar, kasb-hunar oliy, o'rta maxsus o'quv

yurtlari).

Nogiron ixtiyoriy ravishda o'z xohishi bilan ijtimoiy foydali va mehnat faoliyatida (ishlab chiqarish ustaxonalarida ishlash, ijtimoiy xizmat ko'rsatish muassasasi hududini obodonlashtirish) qatnashishi mumkin. Bandlik darajasiga, mehnat faoliyati turiga qarab, uning mehnati to'lanishi mumkin. Kelgusida nogiron odam ijtimoiy xizmat ko'rsatish muassasasida tashkil yetilgan uy-ro'zg'or faoliyatiga qo'shiladi, bu oshxonada navbatchilik, o'z xonasining tartibini va yaxshi sanitariya-gigiyenik holatini saqlash, zaif mijozlarga yordam berish va h.k.

Nogiron fuqaroni ijtimoiy va yekologik yo'naltirilganlik ko'nikmalari va qobiliyatlariga o'rgatish hayotning turli sohalarida (oilada, o'quv muassasasida, jamoat tashkilotlarida, sog'liqni saqlash muassasalarida, madaniyatda, korxonada va hokazo) muloqot qoidalarini o'rganishdan boshlanadi. Ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis nogironning hayotiy vaziyatlarni taqlid qilish orqali aloqa qoidalari va usullari to'g'risida olgan bilimlarini mustahkamlaydi (tanish odam bilan uchrashish; kafega tashrif buyurish; notanish odamdan so'rash va hk.) - Bu yerda nogironligi bor fuqarolar ijtimoiy mustaqillikka asoslanadi. mustaqil yashash ko'nikmalari va qobiliyatlari to'g'risida (masalan, pulni boshqarish, fuqarolik huquqlaridan foydalanish, ijtimoiy tadbirlarda qatnashish va boshqalar).

Ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis, madaniy tashkilotchi, jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassis nogironlarni bo'sh vaqtlarini o'tkazish, jismoniy madaniyat va sport bilan shug'ullanish qobiliyatiga o'rgatadi. Nogiron kishi sportning turli turlari va bo'sh vaqtlari haqida bilimlarga yega bo'ladi, buning uchun maxsus texnik vositalardan foydalanishni o'rganadi. Nogiron shaxsni ijtimoiy rehabilitatsiya qilish natijasi o'z- o'ziga xizmat qilish qobiliyatiga, uning kundalik faoliyatida va ijtimoiy mavqiyda ko'nikmalarini tiklashga qisman yoki qisman erishish bo'lishi mumkin.

V bosqich - nogiron fuqaroning ijtimoiy farovonligi. Ushbu bosqich nogironning yashash joyini uning mustaqil va qulay hayotini ta'minlash uchun zarur uskunalar va texnik vositalar bilan jihozlashni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy ish bo'yicha mutaxassis uyda nogiron fuqaroning ijtimoiy patronajini olib boradi va yaqin odamlar (qo'shnilar, qarindoshlar, do'stlar va boshqalar) bilan munosabatlarni o'rnatishga yordam beradi.

Nogironlar uchun ijtimoiy yordamni tashkil yetishning samarali misollaridan biri bu "Admiraltey tumani aholisiga ijtimoiy xizmatlarning kompleks xizmatlari markazi" (Sankt-Peterburg) davlat muassasasida ijtimoiy kvartiralarni tashkil qilishdir. Turar-joy binosi nogironligi bo'lgan fuqarolar uchun ikkita kollektiv kvartira bilan jihozlangan bo'lib, u yerda zarur jihozlar (kir yuvish mashinasi, oziq- ovqat protsessori, yelektr pechka va boshqalar) mavjud. U nogironga mustaqil yashash joyida qiyinchiliklarga duch kelganda zarur yordam ko'rsatadigan ijtimoiy ishchining kecha-kunduz bo'lishini ta'minlaydi.

Ijtimoiy va ekologik yo'naltirilganlik, ijtimoiy moslashuv, ijtimoiy-madaniy rehabilitatsiya, ijtimoiy-pedagogik va ijtimoiy- psixologik rehabilitatsiya, jismoniy madaniyat va sog'lomlashtirish tadbirlari va sportdan iborat nogironlarning ijtimoiy rehabilitatsiyasi nogironning ijtimoiy integratsiyasi uchun sharoit yaratadi, uning ijtimoiy holatini tiklaydi. mustaqil ijtimoiy, oilaviy va maishiy faoliyat.

Nazorat savollar:

1. Ijtimoiy rehabilitatsiya tushunchasining mazmun-mohiyati.
2. Rehabilitatsiyaning bosqichlari va komponentlari.

4- MAVZU. INKLYUZIV TA'LIM TUSHUNCHASI.

Reja:

1. Inklyuziv ta'limning maqsad va vazifalari.
2. Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari.
3. Inklyuziv ta'limning xususiyatlari.

Tayanch so'zlar: *inklyuziv ta'lim, nogironlarning integratsiyasi, inklyuziv ta'lim muhiti, hayotiy inklyuziv ta'lim, ijtimoiy moslashuv.*

Inklyuziv ta'lim muammosi bilan bog'liq asosiy atamalarni ko'rib chiqaylik. Inklyuziv ta'lim (fr. Inclusif - shu jumladan, lotincha kiriting - men xulosa qilaman, kiritaman) - bu barcha bolalarning turli yehtiyolariga moslashish nuqtai nazaridan, hamma uchun ta'lim olish imkoniyatini yaratadigan umumiy ta'limni rivojlantirish jarayoni. maxsus yehtiyolar. Inklyuzivlik turli xil qobiliyatli bolalarni maktab hayotining barcha sohalarida to'liq qamrab olishni anglatadi, bunda boshqa bolalar ham zavq va quvonch bilan qatnashadilar. Bu maktab maydonini barcha bolalarning yehtiyolari va talablariga javob berish uchun, istisnosiz, farqlarni qadrlash va hurmat qilish uchun real moslashni talab qiladi. Bu inklyuziya sinfda maxsus yordam va qo'llab-quvvatlashni talab qilmaydi, agar zarur bo'lsa, turli imkoniyatlarga yega bolalar uchun sinfdan tashqarida o'qishni talab qilmaydi. "Integratsiya" va "inklyuziya" ikki atama bo'lib, ko'pincha bir-birining o'rniga ishlatiladi, chunki ko'p o'qituvchilar va maktablar ularni sinonim deb bilishadi. Inklyuziya integratsiyadan farq qiladi, chunki boshidanoq barcha bolalar, istisnosiz, umumiy ta'lim tizimining bir qismi bo'lishadi. 8 Shunday qilib, nogiron bolalar uchun biron bir maxsus moslashuvga yehtiyoy yo'q, chunki ular maktab tizimining boshidanoq mavjud. Inklyuziv maqsadlardan biri har qanday maktab kelajakda turli qobiliyatli bolalarni joylashtirish uchun tayyorlanishi mumkin. Bu nafaqat maktabning tuzilishi va ishidagi o'zgarishlarga, balki o'z ishini faqat ma'lum guruhlarga bolalarga o'qitish sifatida ko'rishga odatlangan umumiy va maxsus ta'lim o'qituvchilarining qarashlarini o'zgartirishga olib kelishi mumkin. Chet yelda, 70-yillardan boshlab, nogironlarning ta'lim olish imkoniyatlarini oshirish uchun bir qator meyoriy hujjatlar ishlab chiqilib, amalga oshirilmoqda. Amerika Qo'shma Shtatlari va Yevropaning zamonaviy ta'lim siyosatida bir nechta yondashuvlar ishlab chiqilgan: asosiy oqim, integratsiya, inklyuziya. Umumiy ta'lim nogiron o'quvchilar o'z tengdoshlari bilan dam olish kunlari, turli xil bo'sh vaqt dasturlarida muloqot qilishlarini taxmin qiladi. Integratsiya deganda aqliy va jismoniy nogiron bolalarning yehtiyolarini ta'lim tizimiga moslashtirish tushuniladi, ular umuman o'zgarishsiz qoladi, ularga moslashtirilmaydi. Inklyuziya barcha bolalarning yehtiyolari va talablarini qondirish uchun istisnosiz ravishda maktablarni isloh qilish va sinflarni qayta qurish demakdir. 1980 va 1990 yillarda o'tkazilgan inklyuziv ta'limning iqtisodiy samaradorligi

bo'yicha tadqiqotlar bunday ta'limning foydalari, foydalari va yutuqlari nuqtai nazaridan ustunligini ko'rsatdi. Bugungi kunda, aksariyat g'arbiy mamlakatlarda nogiron bolalarni birlashtirish muhimligi to'g'risida ma'lum kelishuv mavjud. Davlat va munitsipal maktablar alohida yehtiyojli bolalar uchun budjet mablag'larini oladi va shunga mos ravishda nogiron sifatida rasmiy ravishda ro'yxatdan o'tgan o'quvchilar sonini ko'paytirishdan manfaatdordir. Mamlakatimizda birinchi inklyuziv ta'lim muassasalari 1980-1990 yillar oxirida paydo bo'lgan. Masalan, 1991 yil 9-da Moskvada Moskva davolash pedagogikasi markazi va ota-onalar jamoat tashkiloti tashabbusi bilan "Kovcheg" inklyuziv ta'lim maktabi (№ 1321) paydo bo'ldi. 1992 yil kuzida Rossiyada "Nogironlarning integratsiyasi" loyihasini amalga oshirish boshlandi. Natijada 11 mintaqada nogiron bolalarni kompleks ta'lim olish uchun yeksperimental saytlar yaratildi. Ta'kidlash kerakki, inklyuziv ta'lim tushunchasi mahalliy pedagogika uchun mutlaqo begona va qabul qilinishi mumkin bo'lmagan narsa yemas. Muammoli o'qitish nazariyasi va amaliyoti rus pedagogikasida keng rivojlangan. Mahalliy pedagogikada ushbu yo'nalish konsepsiyasi S. Y. Rubinshteynning ikkita tadqiqotiga asoslanib, muammoli o'qitish nazariyasi va amaliyoti A. M. Matyushkin, M. I. Maxmutov, M. N. Skatkin asarlarida keltirilgan. Boshlang'ich maktabda muammoli o'qitish amaliyoti SI Brizgalova va boshqa mualliflarning asarlarida juda qiziqarli tasvirlangan. Albatta, bu yondashuv bolalarga, shu jumladan alohida yehtiyojli o'quvchilarga ta'lim berishda yagona yemas. O'qilganlarni tushunish, to'g'ri va chiroyli yozish, hisoblash, tinglash, orqaga chekinish, odatdagi ishlarga ye'tibor qaratish, uzilishsiz va hokazo kabi asosiy maktab ko'nikmalari va qobiliyatlarini shakllantirish juda muhim va dolzarbdir, chunki bu asosdir har bir talabada, shu jumladan alohida yehtiyojli talabalarda ajoyib ijodni qurishi va rivojlanishi mumkin. Shu bilan birga, inklyuziv sinfda bunday asosiy ko'nikma va ko'nikmalarni shakllantirish usullari va yondashishlari biroz boshqacha bo'ladi. Bu, birinchi navbatda, kattalarga yemas, balki bolaga qaratilgan yondashuvdir, bu yerda yeng muhimi o'qituvchining kasbiy munosabati va stereotiplari yemas, balki alohida xususiyatlarga yega yoki alohida bo'lgan har bir bolaning yehtiyojlari va ehtiyojlari bo'ladi. Bu o'qituvchilar uchun ham, talabalar uchun ham individual o'quv dasturlaridan foydalanish, hamkorlik va jamoaviy ishdir. Inklyuziv ta'limning joriy yetilishi, insonning bilim qobiliyatiga va yashash joyida uning sog'lig'iga mos keladigan sifatli ta'lim olish huquqini amalga oshirishning 10 yo'nalishi bo'yicha ta'lim tizimini rivojlantirishning yeng yuqori shakli hisoblanadi. Inklyuziv ta'lim - bu uzoq muddatli strategiya bo'lib, u mahalliy ish sohasi sifatida yemas, balki umuman barcha sohalarida umumiy ta'lim tizimining faoliyatini tashkil yetishga tizimli yondashuv sifatida qaraladi. Inklyuziv ta'lim shakli o'quv jarayonining barcha subyektlariga tegishli: nogiron bolalar va ularning ota-onalari, odatda rivojlanayotgan o'quvchilar va ularning oilalari, o'qituvchilar va ta'lim sohasidagi boshqa mutaxassislar, ma'muriyat, qo'shimcha ta'lim tuzilmalari. Inklyuziv ta'lim asosiy maqsad sifatida u yoki bu turdagi ta'limni olish uchun teng imkoniyatni ta'minlash va barcha bolalarning individual xususiyatlaridan, oldingi ta'lim yutuqlaridan, ona tili, madaniyati, ota-onalarning ijtimoiy va iqtisodiy holatidan qat'iy nazar, istisnosiz barcha bolalarning ta'limda muvaffaqiyat qozonishi uchun zarur shart- sharoitlarni yaratishni ko'zda tutadi. aqliy va jismoniy imkoniyatlar. Inklyuzivlikning asosiy yelementlari quyidagilardan iborat: - nogiron bo'lmasa, ular qatnashishi mumkin bo'lgan maktabga turli xil qobiliyatli bolalarni kiritish; - maktabga qabul qilingan turli qobiliyatli bolalar soni, umuman, ushbu tumandagi bolalar soniga

nisbatan tabiiy nisbatda; - bolalarni "saralash", aralash guruhlarda mashq qilishning yo'qligi; - nogiron bolalar o'z yoshlariga mos sinflarda; - shartli ravishda o'zaro bog'liqlik va o'qitish usullari va manbalarini muvofiqlashtirish; 11 - samaradorlik maktab ish uslubi, markazlashmagan o'quv modellari sifatida. Hayotiy inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari sifatida quyidagilarni ajratish mumkin: - umrbod "inklyuziv" ta'lim tizimini tashkil yetishda ta'lim muassasalari faoliyatining uzluksizligi prinsipi; - ta'lim muassasalari, sog'liqni saqlash, ijtimoiy xizmatlar, davlat idoralari, jamoat tashkilotlarining ijtimoiy sheriklik tamoyili; - to'siqsiz ta'lim muhitini shakllantirishdagi harakatlarning murakkabligi prinsipi; - alohida yehtiyojli o'quvchilarni doimiy qo'llab-quvvatlashni ta'minlash uchun o'qituvchilarning kasbiy mahorati prinsipi; - ta'lim va tarbiya jarayonini tashkil yetishning o'zgaruvchanligi prinsipi Inklyuziv ta'limni joriy yetish insonning bilim qobiliyatiga va yashash joyida uning sog'lig'iga mos keladigan sifatli ma'lumot olish huquqini amalga oshirish yo'nalishi bo'yicha ta'lim tizimini rivojlantirishning yeng yuqori shakli sifatida qaraladi. Inklyuziv ta'lim muhiti - bu o'quv jarayonining barcha subyektlarini samarali o'zini o'zi rivojlantirish uchun imkoniyatlar yaratadigan ta'lim muhiti. Atrof muhitning bu turi nogiron bolalarning ta'lim muammolarini ta'lim sohasini har bir bolaning yehtiyojlariga moslashtirish orqali hal yetishni o'z ichiga oladi, shu jumladan o'quv jarayonini isloh qilish, uslubiy moslashuvchanlik va o'zgaruvchanlik, qulay psixologik iqlim, barcha bolalarning yehtiyojlarini istisnosiz va imkon qadar qondirish uchun sinflarni qayta qurish. bolalarning 12 ta o'quv jarayonida to'liq ishtirok yetishini ta'minladi.

- 1) Inklyuziv ta'lim muhiti tarkibi quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:
- 2) fazoviy-mavzuiy tarkibiy qism: muassasaning moddiy imkoniyatlari - mavjud bo'lgan (to'siqsiz) me'moriy va fazoviy tashkilot; bolalarning ta'lim yehtiyojlarini qondiradigan zamonaviy jihozlar va tizimlar bilan ta'minlash;
- 3) tarkibiy va uslubiy tarkibiy qism: bola rivojlanishining moslashtirilgan individual yo'nalishi, ta'lim va tarbiya usullari, shakllari va vositalarining o'zgaruvchanligi va moslashuvchanligi;
- 4) kommunikativ va tashkiliy komponent: o'qituvchilarning aralash (birlashgan) guruhda ishlashga shaxsiy va kasbiy tayyorgarligi, jamoada qulay psixologik muhit, mutaxassislarning jamoaviy faoliyatini boshqarish.

Ta'lim muhiti inklyuziv amaliyot uchun imkoniyat yaratishi uchun u quyidagi xususiyatlarga yega bo'lishi kerak: - moslashuvchanlik, o'zgarishga tayyorlik; - boshqaruvning tezkorligi va tezkorligi; - gumanistik qadriyatlarining ustunligi; - har bir bolaning imkoniyatlari va yehtiyojlarini hisobga olgan holda o'quv jarayonini individuallashtirish; - individual o'quv yo'nalishlarini amalga oshirish uchun resurslarga yega bo'lish. Inklyuziv ta'lim muhitini tashkil qilish uchun zarur shartlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. to'siqsiz muhitning parametrlari sifatida o'quv jarayonini moddiy-texnik ta'minoti: - nogiron bola tahsil oladigan maydonni tashkil qilish; vaqtincha o'qitish rejimini tashkil yetish; - nogiron bola uchun ish joyini tashkil qilish; - nogiron bolalarning har bir toifasi uchun texnik qo'llanmalar. Bu yerda inklyuziv ta'lim muassasalarida nogiron bolalar uchun binoni moslashtirishni o'z ichiga olgan to'siqlarsiz muhitni yaratish bo'yicha ishlarning taxminiy ro'yxati: pamponlar o'rnatish; yeshik yeshiklarini kengaytirish; zamin

qoplamalarini almashtirish; yeshik tokchalarini demontaj qilish; bino ichidagi devorlar bo'ylab panjara o'rnatish; markalash moslamasi; sanitariya-gigiyena vositalari uchun uskunalar; kiyinish xonalari, sport zallari, oshxonalar, o'quv xonalari, o'quv psixologlari kabinetlari, nutq terapevtlari, psixologik yyengillik xonalari, tibbiyot xonalari qayta jihozlash va moslashtirish; nogiron bolalarning alohida yehtiyolarini hisobga olgan holda axborot burchaklarini yaratish; ko'tarish moslamalarini o'rnatish va boshqalar.

2. Ta'lim jarayonini tashkiliy qo'llab-quvvatlash inklyuziv ta'lim muhitini tashkil qilishning navbatdagi shartidir. Bunga quyidagilar kiradi: - meyoriy-huquqiy baza, - moliyaviy va iqtisodiy sharoitlar; - tashkilotda inklyuziv madaniyatni yaratish; - tashqi tashkilotlar va ota-onalar bilan o'zaro munosabatlar, - axborot va ta'lim bilan ta'minlash.

3. Uchinchi shart - tashkiliy va pedagogik qo'llab-quvvatlash, bu quyidagilarni nazarda tutadi: - bolalarning xususiyatlari va imkoniyatlarini hisobga olgan holda ta'lim dasturlarini amalga oshirish; - nogiron bolalarga individual o'quv dasturi doirasida o'quv dasturlarini o'zlashtirish imkoniyatini berish; - o'quv jarayonini maxsus dasturiy va uslubiy ta'minlash; - zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish va inklyuziv amaliyotning barcha predmetlarini psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash; - o'qitish va tarbiyalash usullarini nogiron talabalar va o'quvchilarning alohida o'quv yehtiyolariga moslashtirish.

4. Xodimlar bilan ta'minlash - to'rtinchi shart, uni yaratish uchun: - o'qituvchilar tarkibini nogiron bolalar bilan inklyuziv amaliyot sharoitida ishlashga maxsus tayyorlash; - nogiron bolani tarbiyalash va o'qitish jarayonini bevosita amalga oshiradigan "asosiy" o'qituvchilarni (o'qituvchi, o'qituvchi, sinf o'qituvchisi) tashkiliy va uslubiy qo'llab-quvvatlash.

5. Ta'lim jarayoni ishtirokchilarini har tomonlama va ko'p bosqichli qo'llab-quvvatlash: o'qituvchi (rahbar, ma'mur), bolalarni o'qitish (defektolog, psixolog, ota-onalar), bolalarni ijtimoiylashtirish (psixolog, ota-onalar, ko'ngillilar).

6. Maktabgacha va maktab ta'limining didaktik texnologiyalar, o'quv dasturlari, muassasalarning o'quv maydoni darajasida uzluksizligi. Ushbu shartni amalga oshirish uchun quyidagilarni ta'minlash kerak: - turli qobiliyatli bolalarning ta'lim yehtiyolariga mos keladigan moslashuvchan va o'zgaruvchan tizimni yaratish; - inklyuziya sohasidagi qo'shma yechimlarni ishlab chiqish bo'yicha hamkorlik sifatida amalga oshiriladigan bolalar bog'chasi va maktab mutaxassislarining birgalikdagi faoliyati; - turli darajadagi ta'lim tashkilotlarining hamkorligi, bu quyidagi shakllarda amalga oshiriladi: pedagogik kengashlar va yig'ilishlar, ota-onalar yig'ilishlari, o'quv tadbirlari, bo'lajak birinchi sinf o'quvchisining maktabidagi mashg'ulotlar va boshqalar.

Nazorat savollar:

1. Inklyuziv ta'lim tushunchasi, maqsad va vazifalari.
2. Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari va xususiyatlari.

5-MAVZU. NOGIRONLIGI BOR SHAXSLARNI BANDLIGINI TA'MINLASH XUSUSIYATLARI.

Reja:

1. Bandlik tushunchasi va uning turlari.
2. Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash modellari.
3. Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlashning samaradorligini oshirish yo'llari.

Tayanchso'zlar: *reabilitatsiya markazi, nogironlarning integratsiyasi, mehnat kuratori, ma'muriy, ijtimoiy moslashuv.*

Xorijiy tajribani umumlashtirgan holda shuni ta'kidlash kerakki, ilmiy adabiyotlarda va ijtimoiy amaliyotda, yuqorida aytib o'tilganidek, nogironlikning mohiyatini, nogiron va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni tushunishga turli xil yondashuvlar ishlab chiqilgan. Ular odatda "nogironlik modellari" deb nomlanadi, ular ikki guruhga bo'linadi.

Birinchi holda, nogironlik shaxsiy muammo sifatida tushuniladi (tibbiy yoki "ma'muriy" deb nomlangan model). Ushbu modelga ko'ra nogironlik bu tibbiy patologiya bo'lib, u nogironlarni "normal" (sog'lom) odamlardan ajratib turadi va nogironning barcha muammolari ushbu patologiyaning natijasidir.

Ikkinchi holda, nogironlik ijtimoiy muammo sifatida ko'riladi ("ijtimoiy" model deb ataladi). Nogironlik deganda ijtimoiy sharoitlar nogironligi bor odamlarning o'zini o'zi anglash imkoniyatlarini toraytirishi (ijtimoiy axloq, psixologik iqlim, ijtimoiy tashkilot, infratuzilma va boshqalar) tushuniladi. nogiron odamlar anomal yemas, balki mazlum guruh sifatida ko'riladi. Nogironlik muammosiga bunday qarash bugungi kunda chet yelda nogironlarni ijtimoiy reabilitatsiya qilish tizimining shakllanishi va rivojlanishida muhim ahamiyatga yega. Aytish kerakki, Amerika va Yevropa modellarining o'ziga xos xususiyatlari, yechilayotgan vazifalarning o'xshashligiga qaramay, yondashuvlar, uslublar va tashkiliy dizaynda farqlar mavjud.

Masalan, Qo'shma Shtatlarda nogironlar birinchi navbatda pensiya va baxsiz hodisalardan sug'urta bilan ta'minlangan. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash nogironlarga ixtisoslashgan tashkilotlar va fondlarning yordami bilan amalga oshiriladi, chunki munitsipalitetlar nogironlarga qonun tomonidan talab qilinadigan xizmatlarning katta qismini taqdim yetish uchun ularni bepul jalb qiladi. Ulardan asosiysi moslashuv mashg'ulotlari bo'lib, bu nogironga jarohati yoki kasalligi natijasida yuzaga keladigan vaziyatga moslashishga yordam beradi, aholining ushbu toifasini qo'llab-quvvatlash uchun taqdim yetiladigan turli xil texnik va boshqa vositalardan foydalanishni o'rgatadi. Ishga tayyorgarlik nogironning ish bilan ta'minlanishiga yordam berish, uning mehnatga moslashish va unda muvaffaqiyatga yerishish istagini kuchaytirish uchun mo'ljallangan;

Qo'llab-quvvatlanadigan (birgalikda) bandlik modeli AQSH va Kanadada 70-80-yillarda ishlab chiqilgan. o'tgan asr. Ushbu modelning birinchi dasturlari asosan intellektual nogironligi bo'lgan odamlarni qo'llab-quvvatlash uchun taqdim yetilgan va inson tanasining yengil yoki o'rtacha funksiyasi buzilgan odamlar bilan ishlashda juda muvaffaqiyatli ishlatilgan. Ammo ushbu nogironlar guruhlarini qo'llab-quvvatlash uchun

qo'shib yuborilgan ish keyinchalik ish topishda qiyinchiliklarga duch kelayotgan boshqa maqsadli guruhlarga yordam berish uchun samarali bo'ldi.

Ushbu modeldan foydalangan holda, kasbiy rehabilitatsiya va o'quv dasturlarida qo'llaniladigan an'anaviy "o'qitish, keyin ishga joylashish" usuli nogironligi bo'lgan odamlarni kundalik ish hayotiga qo'shishda samarasiz yekanligi ma'lum bo'ldi. Ma'lum bo'lishicha, nogironligi bo'lgan odamlarga ish topish va saqlash uchun faqat mehnat ko'nikmalarini o'rgatish bilan cheklanish yetarli yemas. Shu munosabat bilan, "mehnat kuratori" tushunchasi paydo bo'ldi - nogiron odamga tizimli yordam ko'rsatadigan kishi. Buyuk Britaniyada nogironlar uchun ijtimoiy xizmatlar amaliyoti katta qiziqish uyg'otmoqda. Ijtimoiy xizmatlar odamlarga uyda yashashlariga yordam berish uchun barcha imkoniyatlarni safarbar qilmoqda. Biroq, kun davomida qo'shimcha yordamga muhtoj bo'lganlar o'z uylaridan uzoqda joylashgan kunduzgi markazga tashrif buyurishlari mumkin. Markazlar nogironligi bor insonlarga yoki o'qishda qiyinchiliklarga yega bo'lganlarga xizmatlarni o'z ichiga oladi. Ularda professional ishchilar jamoalari mavjud bo'lib, ularda ijtimoiy ishchilar bilan bir qatorda psixologlar, terapevtlar, hamshiralalar, murabbiylar va o'qituvchilar ham bor. Ijtimoiy O'quv Markazlari (CSO) maktabni tugatgandan so'ng, o'qishi qiyin bo'lgan yoshlar bilan mashg'ulotlarni davom ettirmoqda. Asosiy ye'tibor o'z-o'zini parvarish qilish va ijtimoiy ko'nikmalarni yegallashga qaratilgan. Markazlar, shuningdek, rasm, qo'l san'atlari, yog'och o'ymakorligi, jismoniy tarbiya, o'qish va yozishni o'rganish darslarini ham o'tkazadilar.

Voyaga yyetganlar uchun ta'lim markazlari (ADC) nogironlar uchun ish joylariga yega, ular oddiy buyumlar va qo'l san'atlari yig'ilishidan tortib, o'ymakorlik va yelektr asboblardan foydalanishni o'z ichiga olgan murakkab jarayonlargacha. Bemorlarning tayyorgarligi muntazam ravishda baholanadi va ba'zi hollarda ular nazorati ostida mustaqil ishlarga o'tishlari mumkin.

Buyuk Britaniyadagi ijtimoiy xizmatlarda nogironlar uchun maxsus yollash xizmatlari mavjud. Ular nogironlarga ish qidirishda yordam berishadi, maxsus transport uchun haq to'lash uchun nafaqa berishadi va mijozning ish joyini zarur jihozlar bilan ta'minlaydilar. Nogironligi bo'lgan odamlarni ish bilan ta'minlaydigan muassasalar har oy maxsus uskunalar (nogironlar aravachalari, nogironlar uchun liftlar) sotib olish uchun nafaqa oladilar. Og'ir kasalliklari bo'lgan nogironlar uyda ishlashlari mumkin va buning uchun ular maxsus kompyuter uskunalari bilan ta'minlangan. To'liq yoki qisman ko'rish qobiliyati yo'qolgan bemorlarga kitobxonlar (unga o'qigan odam) xizmatlari uchun to'lanadigan nafaqa beriladi.

Nogironlar sinov muddati davomida (6 hafta) yollanib, subsidiya to'lanadi. Bandlik markazi xodimlari har bir nogironning nomzodini va ish beruvchilar bilan barcha aniq holatlarda tegishli ishlarni muhokama qilishga yordam beradi. Nogironligi bo'lgan odamlarni ishga joylashtirish bo'yicha xizmatlar to'g'risidagi ma'lumotlar nogironlar uchun yaxshi amaliyot kodeksida va maslahat xizmatlari va bandlik markazlari tomonidan chiqarilgan bukletlarda mavjud.

Kasbiy terapiya chet yelda nogironlar bilan ishlashning yeng istiqbolli yo'nalishlaridan biridir. Uning asosiy maqsadi nogironlarning jismoniy va ruhiy holatini nogironlarga yordam berish va kundalik hayotning barcha sohalarida mustaqillikka yerishish uchun amalga oshiriladigan aniq ish faoliyati orqali tuzatishdir. Ushbu sohada

ishlaydigan mutaxassislar ko'pincha o'zlarini "mehnat yo'riqchilari" deb atashadi, ular mehnat orqali insonning yo'qolgan hayotiy funksiyalarini tiklash va uni tiklash yoki o'z-o'ziga xizmat qilish qobiliyatini tezlashtirishga yordam beradi. Butunjahon kasbiy terapevtlar tashkiloti turli mamlakatlarda kasbiy terapevtlarni tayyorlash bo'yicha xalqaro miqyosda tan olingan meyorlarni ishlab chiqishga o'z hissasini qo'shmoqda.

Kasbiy terapevtning ishi ko'p qirrali. Mijozlarga yordam va qo'llab-quvvatlash har bir alohida holat uchun alohida tanlanadi. Kasbiy terapevtlarning funksiyalari nogironning holatini baholashni o'z ichiga oladi; uning o'ziga xos jismoniy faoliyatining rivojlanishi; moslashuv uskunalari va vositalarini tanlash, o'rnatish va ulardan foydalanish; nogironga maksimal mustaqillik berish va uning hayot sifatini yaxshilash.

Mamlakatimizda nogironlar uchun individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish bo'yicha ishlar jadallashmoqda, reabilitatsiya muassasalarining modellari yaratilmoqda, aholining ushbu toifasi bilan ijtimoiy ishning innovatsion texnologiyalari joriy etilmoqda. Murakkab reabilitatsiyaga ko'proq e'tibor qaratilmoqda, uning tizimida nogironning kasbiy va mehnat reabilitatsiyasi va ijtimoiy va atrof-muhitga moslashuvi choralari o'z o'rnini topmoqda.

Nogironlarni reabilitatsiya qilish - ularning sog'lig'ini, buzilgan funksiyalarni, mehnat qobiliyatini tiklashga va jamiyatning ijtimoiy foydali va ijtimoiy hayotiga qaytishga qaratilgan tadbirlar tizimi. Hozirgi vaqtda reabilitatsiya dunyoning aksariyat mamlakatlarida ijtimoiy xizmatlar amaliyotida mustahkam o'rnatilgan. Ushbu chora-tadbirlar tizimida nogironlarni ish bilan ta'minlash muhim o'rinni yegallaydi, bu tibbiy mutaxassislarni tekshirishdan, kasbiy yo'naltirishdan va ishga tayyorgarlikdan boshlab, nogironni ishga joylashtirish uchun mahsulot tayyorlash va uning sifatini nazorat qilishdan iborat.

Nogironlarni yeng keng tarqalgan va samarali ijtimoiy va mehnat reabilitatsiyasi Germaniya shtatlarida amalga oshiriladi, bu ko'plab nogironlarni qoldirgan jahon urushi oqibatlarini bartaraf yetish zarurati bilan izohlanishi mumkin. Ko'plab tashkilotlar ushbu mamlakatda nogironlarni ijtimoiy va mehnat reabilitatsiyasi muammolarini hal qilish bilan shug'ullanadilar: davlat idoralari, xayriya agentliklari, turli jamoat va cherkov tashkilotlari.

Germaniyadagi nogironlarni reabilitatsiya qilishning umumiy boshqaruvi nogironlarni tekshirish, o'qitish, qayta tayyorlash va ishga joylashtirishni tashkil yetadigan Mehnat federal idorasiga yuklatilgan. Moddiy ta'minot, shu jumladan reabilitatsiya uchun mablag'lar ishchilarning ish haqi va ishbilarmonlarning badallari hisobidan shakllantiriladi. Kasbiy tayyorgarlik bo'yicha nogironlarga ko'rsatiladigan xizmatlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

mavjud kasbni aniqlash, ish joyida sinov o'tkazish, kasbiy tayyorgarlik, shu jumladan umumiy ta'lim;

kasbiy moslashish, malaka oshirish, o'qitish va qayta tayyorlash; ish joyini ta'minlash va uni ta'minlashda yordam berish, shu jumladan yollashga yordam berish, ish beruvchiga ish joyini tashkil qilishda yordam berish va nafaqa to'lash. Bu ishda hal qiluvchi o'rin ish topishda professional maslahat va vositachilik xizmatlarini ko'rsatadigan mehnat birjalariga beriladi. Mehnat birjalarida nogironlarni kasbiy reabilitatsiya qilish bo'yicha maxsus bo'limlar tibbiy va mehnat yekspertizasini o'tkazadilar, muayyan kasbni va boshqa reabilitatsiya tadbirlarini belgilaydilar, masalan, texnik vositalar bilan ta'minlaydilar.

Qiyin holatlarda nogironlar mehnat sinovlari uchun kasbiy rehabilitatsiya markazlariga yuboriladi. Germaniyadagi rehabilitatsiya markazlari faqat tibbiy yoki faqat kasbiy rehabilitatsiyani amalga oshirishi, shuningdek, ushbu ikki turdagi rehabilitatsiyani birlashtirishi mumkin.

Vollmarshteyndagi keng qamrovli rehabilitatsiya markazi tibbiy va sanitariya inshooti bo'lib, unga ortopediya klinikasi, mahorat darslari, yotoqxon va sanatoriya bo'limi kiradi. Ortopedik klinikada jarrohlik aralashuvlar amalga oshiriladi, fizioterapiya, gidroterapiya va fizioterapiya bo'limi mavjud. Jarrohlik tuzatish va rehabilitatsiya davolashdan so'ng bemorlar kasbiy tayyorgarlik bo'limiga o'tkaziladi.

Nogironlarni o'qitish 40 ta ixtisos bo'yicha olib boriladi, asosan yog'och, metallni qayta ishlash, savdo, kiyim-kechak va poyabzal tikish. Kundalik mashg'ulot maktabda 3 soat tayyorgarlik va ustaxonalarda 8 soatlik amaliy mashg'ulotlarni o'z ichiga oladi. Tabiiyki, o'qitish boshlanishidan oldin nogironning bir qator kasblarni o'zlashtirish imkoniyatlari 6 hafta davomida o'rganiladi va bunday kuzatuvlar natijasida yeng ko'p ko'rsatilgan kasb to'g'risida xulosa chiqariladi. Markazda o'qish davomiyligi bir necha oydan ikki yilgacha. Markaz xususiy firmalardan buyurtmalarni qabul qiladi, ularda nogironlar keyinchalik ishlashga yuboriladi. Yeng jiddiy patologiyasi bo'lgan nogironlar yotoqxonada qolib, ustaxonalarda ishlashadi. Shuni ta'kidlash kerakki, Germaniyada 1986 yildan boshlab, korxonada nogironlar soni barcha xodimlarning 6% dan kam bo'lgan har bir holat uchun, tadbirkorlarga beriladigan oylik jarima miqdori oshirildi.

Faqat kasbiy rehabilitatsiyani ta'minlaydigan markazning misoli. Markaz Heidelbergda. 800 ta o'quv joylari va bir xil miqdordagi internat mavjud. Ushbu markaz sil, yurak-qon tomir kasalliklari bilan og'riqan bemorlarni rehabilitatsiyasini amalga oshiradi. U yelektronika, radiotexnika, dasturlash sohasidagi mutaxassislarini tayyorlaydi. Dastgohlar yeng zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlangan. Buning ajablanarli joyi yo'q, chunki markaz tibbiy va kasbga oid ikkita kengashning rahbarligida ishlaydi. Professional texnik kengash raisi Siyemens kompaniyasining ijro yetuvchi rahbarlaridan biridir. Siyemens bo'limlari bilan mutaxassislar tayyorlash bo'yicha shartnomalar tuzilgan.

Frankfurt Mayndagi rehabilitatsiya markazi 1200 koykadan iborat bo'lib, tibbiy rehabilitatsiya qilish uchun mo'ljallangan. Shu bilan birga, ortopedik klinikadan tashqari, kasbiy terapiya bo'limi ham mavjud. Ushbu bo'limda to'quv, karton va metallga ishlov berish ustaxonalari mavjud. Ammo ularda mashg'ulotlar o'tkazilmaydi. Agar kerak bo'lsa, tibbiy rehabilitatsiyadan so'ng, nogironlar boshqa shaharlarga o'quv muassasalarida yoki korxonalarda qayta tayyorlash uchun yuboriladi.

Ta'riflangan markazlarning birortasida o'qitish Savdo-sanoat palatasida professional ko'rikdan o'tgandan so'ng, mehnat bozorida nogironlar bilan uzoq muddatli shartnoma tuzish mumkin.

Bu Germaniyada nogironlarni ijtimoiy va mehnat rehabilitatsiyasi bo'yicha qisqacha taqdim yetilgan tizim. Mahalliy ijtimoiy ishchilarni qiziqtirgan shunga o'xshash tizimlar Avstriya, Belgiya, Shvetsiya, Fransiya va Niderlandiya kabi Yevropaning boshqa davlatlarida mavjud.

Jahon amaliyoti shuni ko'rsatadiki, nogironligi bo'lgan odamlarni samarali ish bilan ta'minlashga ushbu jarayonning barcha ishtirokchilari: nogironlar, davlat xizmatlari, jamoat tashkilotlari, ish beruvchilarni jalb qilgan holda kompleks yondashuvni tashkil yetish orqali yerishish mumkin.

Turli mamlakatlarda nogironligi bo'lgan odamlarni samarali ish bilan ta'minlashda ularning samaradorligini isbotlagan choralar qatoriga quyidagilar kiradi:

bandlik sohasida kamsitishga qarshi qonun hujjatlarini amalga oshirish;
ish kvotalari;

mehnat jarayonlariga kasbiy terapiya bo'yicha mutaxassislarni va ijtimoiy ishchilarni jalb qilish;

nogironligi bo'lgan odamlarning vaqtincha yoki sinov tariqasida ishga joylashishi;
ish beruvchini va ish joyida nogironligi bo'lgan odamni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash;
ijtimoiy korxonalarini tashkil yetish;

nogironlarning jamoatashkilotlarini ish jarayonida faol ishtirok yetish.

Ishga qabul kvotalari Germaniya, Avstriya, Italiya, Fransiya, Ispaniya, Yaponiya va boshqa davlatlar qonunchiligida belgilangan.

Kvota joylarini taqdim yetish uchun talab qilinadigan korxonalar ishchilarining minimal soni 20 dan 50 kishigacha, kvotaning hajmi nogironlarning 2% dan 6% gacha (O'zbekistonda, korxonalar xodimlarining yeng kam soni 20 kishidan, nogironlar uchun kvota 3%).

Qo'shma Shtatlar va Buyuk Britaniya kabi ba'zi mamlakatlarda ish beruvchilarga nogironligi bo'lgan odamlarni ish bilan ta'minlash uchun majburiy choralar ko'rilmaydi, ammo kamsitishga qarshi qonunlar mavjud bo'lib, unga binoan ish beruvchi barcha ish izlovchilar va ishlaydigan xodimlar uchun teng sharoit yaratishi shart. Xususan, suhbat paytida hissiy nogiron odamlar uchun barcha materiallar va aloqa yelementlari ta'minlanishi kerak, shaxsiy savollar berish taqiqlanadi va ba'zi hollarda tibbiy ma'lumotnomani talab qiladi.

Dunyoning aksariyat rivojlangan mamlakatlarida (Shveysariya, Avstraliya, Fransiya, Koreya, Italiya, Rossiya), shuningdek, O'zbekistonda nogironligi bo'lgan odamning ish bilan ta'minlanishidan qat'i nazar, pensiya to'lovlarini ushlab turish uning ish bilan ta'minlanishiga turtki bo'ladi, chunki bu holda nogironligi bo'lgan odam ish bermaydi. nafaqasini yo'qotishdan qo'rqadi va qo'shimcha daromad olishi mumkin. Ba'zi boshqa mamlakatlarda (AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya, Norvegiya) ishga joylashish paytida pensiya to'lash ma'lum bir muddat, 3 oydan 3 yilgacha davom yetadi va muvaffaqiyatli ish bilan ta'minlanadi, sog'lig'i yomonlashmaydi va belgilangan darajadan kam bo'lmagan maosh oladi.

Vaqtinchalik yoki sinov usulida ishlash ko'p rivojlangan mamlakatlarda qo'llaniladigan usul bo'lib, nogiron ishchilar uchun ham, ish beruvchilar uchun ham foydalidir. Ushbu usul ularga bajarishi mumkinligiga ishonchlari komil bo'lmagan majburiyatlarni qabul qilmasliklariga imkon beradi. Ko'pgina nogironlarning majburiy izolyatsiya qilinishi (uy sharoitida o'qitish, maxsus maktab-internatlarda o'qitish, ixtisoslashtirilgan bolalar uylarida va nogironlar uylarida va hokazo) tufayli juda kam ijtimoiy tajribaga yega bo'lganligi sababli, ularga zudlik bilan mehnat intizomi va korxonalarda mavjud bo'lgan ishlarning iyerarxiyasiga ko'nikish qiyin, hamkasblar bilan o'zaro munosabatlarni o'rnatish va aloqa qoidalarini o'zlashtirish qiyin. Boshqa tomondan, ko'plab ish beruvchilar nogironlarning o'z korxonalarida imkoniyatlari va foydaliligi to'g'risida noto'g'ri fikrda. Vaqtinchalik ish bilan ta'minlash ushbu muammoni hal

qilishga imkon beradi. Buning boshqa shakllari "passiv amaliyot" ni tashkil yetishdir, bunda nogiron odam ish beruvchining kelajakda bajarishni talab qilgan ishlarni qanday bajarayotganini ko'rib chiqadi. Korxonaga ekskursiyalar ham amalga oshiriladi. O'zbekistonda bu barcha ta'lim shakllari odatda kollej yoki universitet talabalari uchun tashkil yetiladi, ammo nogironligi bor odamlarning jamoat tashkilotlarining ko'plab rahbarlari o'z a'zolarin ish bilan ta'minlash imkoniyatlarini oshirish uchun bunday choralar zarurligini ta'kidlaydilar.

Ishdan keyin nogironligi bo'lgan odamni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, shuningdek ish beruvchilar tomonidan qo'llab-quvvatlash uning kelajakda samarali ishlashini ta'minlash uchun zaruriy chora sifatida qabul qilinadi.

Turli mamlakatlarda ushbu tadbir turli xil shakllarga yega: hamrohlik qiluvchi kishi bunday ishga joylashish bo'yicha ijobiy tajribaga yega bo'lgan, ma'lum vaqt davomida yangi kelgan yoki kerak bo'lganda nogironlar tashkilotiga a'zo bo'lishi mumkin; ijtimoiy xizmatlarning xodimi yoki nogiron ishlaydigan korxonaning mas'ul xodimi. Yaponiyaning Bandlikka ko'maklashish to'g'risidagi qonuniga binoan, agar korxonada 5 yoki undan ortiq nogiron ishchilar bo'lsa, nogironlarga maslahat berish va ularga yordam berish uchun kasbiy tayyorgarlikdan o'tgan kasbiy hayot bo'yicha maslahatchini yollash talab yetiladi. Ish beruvchini qo'llab-quvvatlash rejasi ham tuziladi, u yerda unga xodimning yehtiyolarini aniqlash, ish joyini sozlash va hk. 7 C

Buyuk Britaniyaning Show Trust milliy xayriya tashkiloti bu ish uchun ko'ngillilarni jalb qilmoqda. Nodavlat tashkiloti bo'lgan "Show Trust" ushbu faoliyatni amalga oshirish uchun davlat budjetidan mablag 'oladi. Shunga o'xshash sxema ko'plab boshqa mamlakatlarda ishlaydi.

Jahon amaliyotida ko'rsatib o'tilganidek, nogironligi bo'lgan odamlarni ish bilan ta'minlash jarayonida jamoat tashkilotlarining faol ishtiroki bu jarayonning muvaffaqiyat qozonishining zarur shartidir. Ushbu tashkilotlardan foydalanishning afzalligi, avvalo nogironligi bo'lgan odamlarni ishga joylashtirish jarayonida ularning yuqori motivatsiyasi, keyin muammoni "ichdan" tushunish, ulardagi maqsadli guruhga ishonish, "tengdosh" orqali dasturlarni muvaffaqiyatli o'tkazish tajribasi, ular ishlatadigan usullarning moslashuvchanligi va o'zgaruvchanligi.

Jamiyat va nodavlat notijorat tashkilotlarini ish bilan ta'minlash xizmati sifatida foydalanishning yorqin misollaridan biri bu Buyuk Britaniyaning nogironligi bor odamlarni ish bilan ta'minlash bo'yicha yeng yirik xizmat ko'rsatuvchi Show Trust bo'lib, 160,000 dan ortiq odamlarni qo'llab-quvvatlaydi. Buyuk Britaniyaning ijtimoiy xavfsizlik tarmog'ida ishlatiladigan "pul mijozga yergashadi" tamoyilidan foydalangan holda, tashkilot muntazam ravishda ushbu xizmatlar uchun hukumat tomonidan ye'lon qilingan tenderlarda g'olib chiqadi.

1. Show Trust nogironligi bo'lgan odamlarni ish bilan ta'minlashning barcha bosqichlarida qo'llab-quvvatlaydi, jumladan, shaxsiy farovonlik bo'yicha maslahatlar, kasbga yo'naltirish, o'qitish yehtiyolarini aniqlash, ish joyini tayyorlash, sinov ishlari, moliyaviy yordam, ishdan keyin qo'llab-quvvatlash, ish beruvchilarning qarorlari, ish joyini sozlash...

2. Nogironlarga yordam berishga ixtisoslashgan ijtimoiy korxonalarni barpo yetish,

ular uchun ochiq mehnat bozorida ish bilan ta'minlash mumkin yemas, bu toifadagi fuqarolarning bandligini ta'minlashning yana bir chorasidir. Bir qator ijtimoiy korxonalar nogironlarni doimiy ish bilan ta'minlaydi, boshqalari kasbiy tayyorgarlik va ijtimoiy rehabilitatsiyani ta'minlaydi va keyinchalik ochiq mehnat bozorida ish topadi.

3. Nazorat savollar:

4. Bandlik tushunchasi va turlari.

5. Nogironligi bor shaxslarning bandligini ta'minlash modellari va samaradorligini oshirish yo'llari.

IV. AMALIY MASHG‘ULOT MATERIALLARI

1- amaliy mashg‘ulot: Nogironlikni tushunish modellari.

Ishdan maqsad: Nogironlikni tushunish modellari bilan ijtimoiy ish amaliyotini ijtimoiy ish usullari yordamita o‘rganish.

Masalaning qo‘yilishi: Nogironlikni tushunish modellari orqali ijtimoiy ish amaliyotini sifat ko‘rsatkichlarini yuqori darajaga ko‘tarish.

Nazorat savollari:

1. Nogironlikni tushunishda tarixiy modelning o‘ziga xos xususiyatlari.
2. Nogironlikni tushunishda tibbiy modelning mazmuni.
3. Nogironlikni tushunishda ijtimoiy modelning kelib chiqishi.

Amaliy mashg‘ulot.

Bugun mashg‘ulotdan nimalarni o‘rgandim va uni qanday ish jarayonimda qo‘llayman shaklidagi jadvalni to‘ldirish. Tinglovchilar nimani oldindan bilar edi, dars jarayonida nimalarni bilishni hohlagan edi, nimalarni bilib olganligini tahlil qiladi. “BBB” metodi yordamida.

Bilardim	Bilishni xohlagan edim	Bilib oldim

2-amaliy mashg‘ulot: Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilishda xorij tajribasi.

1-ish: Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilishda Yevropa Ittifoqining tajribasi.

2-ish: AQShda nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.

3-ish: Yaponiyada nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilish xususiyatlari.

4-ish: bugun mashg‘ulotdan nimalarni o‘rgandim va uni qanday ish jarayonimda qo‘llayman shaklidagi jadvalni to‘ldirish. Tinglovchilar nimani oldindan bilar edi, dars jarayonida nimalarni bilishni hohlagan edi, nimalarni bilib olganligini tahlil qiladi. “BBB” metodi yordamida.

Bilardim	Bilishni xohlagan edim	Bilib oldim

Mustaqil bajarish uchun topshiriqlar (uyga vazifa): Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy himoya qilishda xorij tajribasini ish faoliyatida qo‘llash yuzasidan takliflar ishlab chiqish.

3-amaliy mashg‘ulot: Nogironligi bor shaxslarni ijtimoiy reabilitatsiya qilishning texnologiyalari.

1. Ijtimoiy reabilitatsiya tushunchasining mazmun-mohiyati.
2. Reabilitatsiyaning bosqichlari va komponentlari.

Xavf ostida bo‘lgan bolalarni ijtimoiy va pedagogik qo‘llab-quvvatlash"

Vazifa-vaziyat tuzilishi:

1. O‘qituvchi yoki o‘quvchilar odatdagi professional vaziyatlarni tanlaydilar va ta’riflaydilar.
2. Ushbu muammolarni hal qilishda ijtimoiy pedagogning maqsad va vazifalarini belgilaydi.

Vaziyat parametrlarini: muammo turi, taqdim etilgan yordam turlari, ichki muloqot, tashqi aloqa, vaziyatni hal qilish uchun vaqt) tasvirlab beradi.

4. Ijtimoiy o‘qituvchining ushbu holatni hal qilish bo‘yicha tanlangan usullari va shakllari.

Odatda professional vaziyatlarning tavsifi.

Vaziyat ta’rifi 1. Katta oila, 13 yoshli o‘g‘li kechikib, tez-tez sarosimaga tushadi. Ota-onasi bilan bo‘lgan munosabatlar yomonlashdi, bola maslahatiga quloq solmadi.

Vaziyatning 2 ta’rifi. To‘qqizinchi sinf o‘quvchisi beshinchi qavatdan sakrab chiqdi. Ona axloqsiz hayot tarzini olib keladi. Bolaning so‘zlariga ko‘ra, otasi vafotidan keyin onasi tarbiyasi haqida g‘amxo‘rlikni to‘xtatib, uyga boshqa odamlarni olib keladi, ichimliklar, uyda uxlamaydi. Bola hozir uyda ishlaydi. Vanya 13 yoshda, oilada yagona bola. 5-sinfgacha maktabda qiyinchiliklar bo‘lmagan. 6-sinfda muntazam o‘tishlar boshlandi. Qo‘shnilar ba‘zan Vanyani norasmiy guruhlarga xos kiyimda kiygan uzun sochli bolalarning davrasida ko‘rgan. U ba‘zan do‘stlari bilan tunni o‘tkazdi va keyin deyarli har doim ular bilan birga o‘ynashni boshladi. Uyda hafta mobaynida ko‘rinmadi. O‘qituvchi onasi bilan suhbatlashganda, Vanyaning battar jahli chiqdi va u bilan aloqa yo‘qoldi. Uning muammolaridan azob chekadi: eri turmush o‘rtog‘ini tark etdi.

4-amaliy mashg‘ulot: Inklyuziv ta’lim tushunchasi.

1-ish: Inklyuziv ta’lim tushunchasi, maqsad va vazifalari.

2-ish: Inklyuziv ta’limning asosiy tamoyillari va xususiyatlari.

3-ish: bugun mashg‘ulotdan nimalarni o‘rgandim va uni qanday ish jarayonimda qo‘llayman shaklidagi jadvalni to‘ldirish. Tinglovchilar nimani oldindan bilar edi, dars jarayonida nimalarni bilishni hohlagan edi, nimalarni bilib olganligini tahlil qiladi. “BBB” metodi yordamida.

Bilardim	Bilishni xohlagan edim	Bilib oldim

Mustaqil bajarish uchun topshiriqlar (uyga vazifa): O‘zbekistonda inklyuziv ta’lim muammolarini tahlil qilish

5-Amaliy mashg'ulot: Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash xususiyatlari.

Bir sahifada qisqa insho yozing (insho) "Mening shaxsiy tajribam va nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash muammosiga munosabatim" mavzusida

10 daqiqada. Insho matnlarini muhokama qilish ikkita guruh, keyin to'rtta tinglovchi. Javob quyidagi savollar:

1. Bandlik tushunchasi va uning turlari.
2. Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash modellari.
3. Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlashning samaradorligini oshirish yo'llari.

Nogironligi bor shaxslarni bandligini ta'minlash haqidagi zamonaviy "mif" larga misollar keltiring.

Qanday ijobiy va salbiy tomonlar bor uyushgan va uyushmagan yoshlarning alohida ta'limini ta'minlash

2. Jozibador tizim integratsiyalashgan ta'lim
3. Integratsiyaga o'tishda qanday qiyinchiliklar yuzaga keladi ta'lim qanday qilib ularni bartaraf etish mumkin?

GLOSSARIY

№	Termin	Izoh	Description
1.	Adaptatsiya ijtimoiy Adaptation	Shaxsning o‘zgaruvchan ijtimoiy muhitga moslashuvi jarayoni. Ijtimoiy moslashuv vositasi – bu inson tomonidan yangi ijtimoiy muhit (masalan, ishga kirgan tashkilot)ning meyorlari va qadriyatlarini, unda rivojlangan ijtimoiy o‘zaro munosabatlar shakllarini qabul qilish.	Is a process whereby a person assumes the parenting of another, usually a child, from that person's biological or legal parent or parents. Legal adoptions permanently transfer all rights and responsibilities, along with filiation, from the biological parent or parents.
2.	Ijtimoiy siyosat Social policy	Jamiyat ichki munosabatlarini aholining ijtimoiy guruhlari manfaatlariga qarab amalga oshiriladigan, uning ijtimoiy dasturlari va amaliyotida mujassamlangan davlat ichki siyosatining ajralmas qismi.	Is policy usually within a governmental or political setting, such as the welfare state and study of social services. Social policy consists of guidelines, principles, legislation and activities that affect the living conditions conducive to human welfare, such as a person's quality of life
3.	Ijtimoiy himoya Social support	Keng ma’noda — mamlakat aholisini ijtimoiy va moddiy muhofaza qilinishini ta’minlaydigan va jamiyatda qaror topgan xuquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy choratadbirlar majmui; tor ma’-noda — davlat va jamiyatning yoshi, salomatligi holati, ijtimoiy ahvoli, tirikchilik vositalari bilan yetarli ta’minlanmagani tufayli yordamga, ko‘makka muhtoj fuqarolar to‘g‘risidagi g‘amxo‘rligi.	Is activities carried out by social protection bodies within the framework of social policy aimed at providing assistance to certain categories of citizens in accordance with legislative and legal acts.
4.	Ijtimoiy sheriklik Social partnership	Davlat organlarining nodavlat notijorat tashkilotlari va fuqarolik jamiyatining boshqa institutlari bilan mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini, shu jumladan tarmoq, hududiy dasturlarni, shuningdek normativ-huquqiy hujjatlarni hamda fuqarolarning huquqlari	A relationship between trade unions and employers where both social partners work together for the good of the company, and hence of the employees. Typically, social partnership in the UK involves unions agreeing to flexible

		va qonuniy manfaatlariga daxldor bo'lgan boshqa qarorlarni ishlab chiqish hamda amalga oshirish borasidagi hamkorligidir.	working practices in return for promises of job security and employer commitment to training. It also involves the development of institutions to promote dialogue (social dialogue) between firms and unions.
5.	Inson huquqlari Human rights	Insonning davlat bilan munosabatidagi huquqiy maqomini, iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va madaniy sohalaridagi imkoniyatlari hamda da'volarini tavsiflovchi tushuncha.	Moral principles or norms that describe certain standards of human behaviour and are regularly protected as natural and legal rights in municipal and international law.
6.	Kafolatlar ijtimoiy Social guarantees	Zamonaviy jamiyatda inson huquqlarining amalga oshirilishini ta'minlaydigan moddiy va ma'naviy vositalar, huquqiy hujjatlar.	Are defined as sets of policy mechanisms that determine citizens' entitlements related to basic services and ensure their fulfillment on the part of the state.
7.	Nogironlik Disability	Kasallik, shikastlanish, mayib-majruxdik, baxtsiz hodisalar tufayli butunlay yoki ma'lum muddat mehnat qobiliyatini yo'qotish. Jismoniy yoki aqliy nuqsonlari borligi sababli ijtimoiy yordam va himoyaga muhtoj shaxs nogiron hisoblanadi. Nogironlik tibbiy mehnat ekspertiza komissiyasi tomonidan belgilanadi.	Is any condition that makes it more difficult for a person to do certain activities or interact with the world around them. These conditions, or impairments, may be cognitive, developmental, intellectual, mental, physical, sensory, or a combination of multiple factors. Impairments causing disability may be present from birth or occur during a person's lifetime.
8.	Omil ijtimoiy Social factor	Ma'lum bir ijtimoiy hodisaning tabiati yoki ma'lum bir xususiyatlarini belgilaydigan sababi, uni harakatlantiruvchi kuchi.	Is the reason, the driving force of any social phenomenon, which determines its character or its individual features.
9.	Sug'urtalash Insurance	Tabiiy ofatlar (zilzila, suv toshqini, yog'in va b.), har xil baxtsiz hodisalar ro'y berishi natijasida ko'rilgan zararni qoplash va boshqa pul qoplamalari to'lash uchun maqsadli pul jamg'armalarini tashkil etish va undan	is a means of protection from financial loss. It is a form of risk management, primarily used to hedge against the risk of a contingent or uncertain loss.

		Foydalanish bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar tizimi.	
10.	Funksiya Function	Boshqa hodisaga bog'liq bo'lib, ushbu hodisa o'zgarishi bilan o'zgarib turadigan hodisa.	Is a phenomenon that depends on another and changes as this other phenomenon changes.
11.	Xospis Hospice	O'lik kasallarga hayotni so'nggi oylarida yordam ko'rsatish tizimini taqdim etadigan ko'p tarmoqli dastur. Bunday yordam odatda kasalxonada bo'lmagan uyda, oilalar, do'stlar va tanishlar tomonidan ta'minlanadi.	Care is a type of health care that focuses on the palliation of a terminally ill patient's pain and symptoms and attending to their emotional and spiritual needs at the end of life. Hospice care prioritizes comfort and quality of life by reducing pain and suffering. Hospice care provides an alternative to therapies focused on life-prolonging measures that may be arduous, likely to cause more symptoms, or are not aligned with a person's goals.
12.	Shaxs Person	Alohida individ, mohiyatan yaxlit ijtimoiyaxloqiy olam. U o'zida inson mohiyatini, uning mavjudot sifatidagi qadriyatini mujassam etadi.	Is a being that has certain capacities or attributes such as reason, morality, consciousness or self-consciousness, and being a part of a culturally established form of social relations such as kinship, ownership of property, or legal responsibility.
13.	Ekspertiza Expertise	Mutaxassis yoki mutaxassislar guruhi tomonidan u yoki bu sohada malakali yechim talab qilinadigan masalalarni o'rganish.	Consideration, study of any issues, problems, solutions that require special knowledge to present on them a reasoned, well-reasoned conclusion, scientific justification.
14.	Empatiya Empathy	Shaxsning boshqa odamlarning kechinmalariga hissiy jihatdan javob borish qobiliyati.	Is the capacity to understand or feel what another person is experiencing from within their frame of reference, that is, the capacity to place oneself in another's position. Definitions of empathy encompass a

			broad range of emotional states. Types of empathy include cognitive empathy, emotional (or affective) empathy, and somatic empathy.
15.	Hayot sifati Quality of life	Insonning turli xil ijtimoiy tizimlar va tuzilmalardagi mavqeini, uning ijtimoiy erkinligi darajasini, har tomonlama rivojlanish va o'z qobiliyatlari va hayotiy rejalarini amalga oshirish imkoniyatini ifodalovchi komplekslik kompleks tavsifi.	Is the general well-being of individuals and societies, outlining negative and positive features of life. It consists of the expectations of an individual or society for a good life.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

I. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining asarlari

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 488 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. 1-jild. – T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 592 b.
3. Mirziyoyev SH.M. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. 2-jild. T.: “O‘zbekiston”, 2018. – 507 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi. 3-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2019. – 400 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.

II. Normativ-huquqiy hujjatlar

6. O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – T.: O‘zbekiston, 2018.
7. O‘zbekiston Respublikasining 2020 yil 23 sentabrda qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi O‘RQ-637-sonli Qonuni.
8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 12 iyun “Oliy ta’lim muassasalarining rahbar va pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-4732-sonli Farmoni.
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevral “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi 4947-sonli Farmoni.
10. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 20 aprel "Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-2909-sonli Qarori.
11. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 21 sentabr “2019-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5544-sonli Farmoni.
12. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 may “O‘zbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5729-son Farmoni.
13. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 17 iyun “2019-2023 yillarda Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universitetida talab yuqori bo‘lgan malakali kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va ilmiy salohiyatini rivojlantiri chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4358-sonli Qarori.
14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 27 avgust “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining uzluksiz malakasini oshirish tizimini joriy etish to‘g‘risida”gi PF-5789-sonli Farmoni.
15. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabr “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-sonli Farmoni.

16. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 29 oktabr “Ilm-fanni 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-6097-sonli Farmoni.

17. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 25 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasi.

18. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 23 sentabr “Oliy ta’lim muassasalari rahbar va pedagog kadrlarining malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi 797-sonli Qarori.

19. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 8 avgustdagi “Hududlarning jadal ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta’minlashga doir ustuvor chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-3182 sonli Qarori.

20. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 21 oktabrdagi “Fuqarolarning davlat pensiya ta’minoti tizimi yanada takomillashtirilishi munosabati bilan o‘zbekiston respublikasi hukumatining ayrim qarorlariga o‘zgartirish va qo‘shimchalar kiritish to‘g‘risida”gi VMQ-889 sonli Qarori.

III. Maxsus adabiyotlar

13. English for academics. Cambridge University Press and British Council Russia, 2014. Vook 1,2.

14. Karimova V.A., Zaynutdinova M.B., Nazirova E.Sh., Sadikova Sh.Sh. Tizimli tahlil asoslari. – T.: “O‘zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti”, 2014. – 192 b.

15. Natalie Denmeade. Gamification with Moodle. Packt Publishing - ebooks Account 2015. - 134 pp.

16. Paul Kim. Massive Open Online Courses: The MOOC Revolution. Routledge; 1 edition 2014. - 176 pp.

17. William Rice. Moodle E-Learning Course Development - Third Edition. Packt Publishing - ebooks Account; 3 editions 2015. - 350 pp.

18. Yusupbekov N.R., Aliev R.A., Aliev R.R., Yusupbekov A.N. Boshqarishning intellectual tizimlari va qaror qabul qilish. –Toshkent: “O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi” DIN. 2015. – 572 b.

19. A.Haitov, M.Ziyadullayev. O‘zbekistonda pensiya ta’minoti va xorij tajribasi. Toshkent “Adolat” 2009 y.

20. Aktualniye problemi pensionnoy reformi / V.S.Nazarov. – M.: Izdatelstvo «Delo» RANX, 2010. – 144 s. (elektron)

21. Asekretov O.K., Borisov B.A., Bugakova N.Y. i dr. Sovremenniy obrazovatelniye texnologii: pedagogika i psixologiya: monografiya. – Novosibirsk: Izdatelstvo SRNS, 2015. – 318 s. <http://science.vvsu.ru/files/5040BC65-273B-44BB-98C4-CB5092BE4460.pdf>

22. Belikova T.N., Minayeva L.N. Pensiya: raschet i poryadok oformleniya. – SPb.: Piter, 2011. – 224 s. (elektron)

23. Vaxabov A.V., Majidov N.M. Jamg‘arib boriladigan pensiya jamg‘armasining O‘zbekistonda investitsiya siyosatini amalga oshirishdagi roli.

24. Monografiya. – Toshkent. “Universitet”. 2017 yil. 128 b.

25. Dalimov.R.T. Mirovoy opit reformirovaniya pensionnoy sistemi i yego primeneniya v usloviyax perexodnoy ekonomiki.Tashkent.«Universitet» 2003 g.
26. Jamg‘arib boriladigan pensiya ta‘minoti: O‘quv qo‘llanma / B.S. Mamatov; - T.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2018. – 168 b.
27. Ignatova N. Y. Obrazovaniye v sifrovuyu epoxu: monografiya. M-vo obrazovaniya i nauki RF. – Nijniy Tagil: NTI (filial) UrFU, 2017. – 128 c. http://elar.urfu.ru/bitstream/10995/54216/1/978-5-9544-0083-0_2017.pdf
28. Ijtimoiy ish va ijtimoiy ta‘minotga kirish: Darslik / A.V. Vaxabov, Sh.SH. Zaxidova, B.B. Baxtiyorov, D.SH. Odayev, J.N.Fayzullayev; - T.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2018. – 168 b.
29. Informatsionniye texnologii v pedagogicheskom obrazovanii / Kiselev G.M., Bochkova R.V. - 2-ye izd., pererab. i dop. - M.: Dashkov I.K. 2018.- 304 c.
30. Ishmuxamedov R.J., Yuldashev M. Ta‘lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.– T.: “Nihol” nashriyoti. 2013, 2016. – 279 b.
31. Karimova V.A., Zaynutdinova M.B. Informatsionniye sistemi. - T.: Aloqachi. 2017. - 256 str.
32. Kreativnaya pedagogika. Metodologiya, teoriya, praktika. / pod. red. Popova V.V., Kruglova Y.G.-3-ye izd.–M.: “BINOM. Laboratoriya znaniy”. 2012. – 319 s.
33. Mamatov B.S. Pensiya jamg‘armasi faoliyati. O‘quv qo‘llanma. – T.: “Barkamol fayz media”, 2017, 280 bet.
34. Pavlenok P. D., Rudneva M. Y. Texnologii sotsialnoy raboti s razlichnimi gruppami naseleniya: Ucheb. posobiye / Pod red. P. D. Pavlenka. Moskva: INFRA-M, 2010.
35. Pensiya tizimini rivojlantirishning xorij tajribasi: Darslik/ A.V. Vaxabov, Sh.X. Xajibakiyev, B.B. Baxtiyorov, J.N. Fayzullayev, Sh.R. Raxmanov, D.SH. Odayev; - T.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2018. – 400 b.
36. Platonova N. M. P375 Innovatsii v sotsialnoy rabote: ucheb. posobiye dlya stud. uchrejdeniy vissh. prof. obrazovaniya / N. M. Platonova, M.Y. Platonov. – 2-ye izd., ster. – Moskva: Izdatelskiy sentr «Akademiya», 2012. – 256 s. – (Ser. Bakalavriat).
37. Savinov L. I. Sotsialnaya rabota s detmi v semyax razvedennix roditeley: Uchebnoye posobiye / L. I. Savinov, YE. V. Kamishova. – 5-ye izd., pererab. i dop. – Moskva: Izdatelsko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K°», 2012. – 260 s.
38. Sotsialnaya rabota s razlichnimi gruppami naseleniya. Pod redaksii N.F.Basova. – Moskva. 2017.
39. Teoriya i metodika sotsialnoy rabota. Otv. redaktor T.V.Maykin. – Moskva. 2017.
40. Texnologii sotsialnoy raboti s molodejyu. Pod redaksii N.F.Basova. – Moskva. 2018.
41. Umurzakov B.X. Problemi pensionnogo obespecheniya v usloviyax rinochnix otnosheniy. Tashkent “Fan”, 2005 g.
42. Usmonov B.SH., Habibullayev R.A. Oliy o‘quv yurtlarida o‘quv jarayonini

kredit-modul tizimida tashkil qilish. O‘quv qo‘llanma. T.: “Tafakkur” nashriyoti, 2020 y. 120 bet

43. Xolostova YE. I. Sotsialnaya rabota: Uchebnik dlya bakalavrov / YE.I. Xolostova. – Moskva: Izdatelsko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i k», 2012. – 612 s.

IV. Internet saytlar

44. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi: www.edu.uz.

45. Bosh ilmiy-metodik markaz: www.bimm.uz

46. [www. Ziyonet. Uz](http://www.Ziyonet.Uz)

47. <http://ssopir.ru/>

48. <http://www.socialwork-archive.org/>

49. <http://www.socialwork.ru/3w78rmf09a.html>

49. Social Work International Platform

50. <http://www.socialworker.com/>

51. <http://socialworkpodcast.com/>

52. <http://soc-work.ru/>